

Measurement and Assessment of Competitive Economic Capabilities in the Northwestern Provinces of Iran

Ali Akbar Taghiloo¹ , Nima Bayramzadeh²

1. Corresponding Author, Professor in Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran. E-mail: a.taghiloo@urmia.ac.ir

2. Ph.D. Student in Spatial Planning, Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran., E-mail: n.bayramzadeh@urmia.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 14 January 2025

Revised: 6 September 2025

Accepted: 14 September 14

Published: 15 March 2026

Keywords:

Economic Capacities and Potentials, Competitiveness, Regional Development, Northwest of the Iran.

ABSTRACT

Objective: The main goal of this research is to measure and evaluate competitive economic capabilities in the northwestern provinces of Iran.

Methods: The research method is descriptive-analytical in nature and applied in terms of purpose, with data collection conducted through both library and field studies. The statistical population of this research includes the provinces located in northwestern of the Iran, specifically Ardabil, East Azarbaijan, West Azarbaijan, and Zanjan. The analysis of the collected data was performed quantitatively using software such as EXCEL, Meta-SWOT, and ARC GIS. To weight the criteria (including 25 economic indicators), the Ordinal Priority Approach method was utilized, while the CoCoSo method was applied to assess the existing conditions of the provinces and rank them. Finally, the Meta-SWOT model was used to analyze regional competitiveness among the northwestern provinces based on availability of resources and regional competitiveness.

Results: The findings of this research indicate that in examining the status of resource availability in the four northwestern provinces of the country—East Azarbaijan, West Azarbaijan, Ardabil, and Zanjan—East Azarbaijan is recognized as the leading province in terms of economic development and industrial, mining, and transportation infrastructure. Zanjan province, with its numerous capabilities in mining and transportation infrastructure, ranks second. Additionally, according to the results of the Meta-SWOT model and the identified effective resources and capabilities, East Azarbaijan ranks first among these provinces in terms of resource availability and regional competitiveness, followed by Zanjan in second place. Ardabil and West Azarbaijan are ranked third and fourth, respectively.

Conclusions: The findings of this research, based on economic theories such as classical economics, evolutionary economics, and economic geography, indicate that the influence of environmental capabilities and potentials plays a very important and vital role in enhancing the economic capacities of human societies.

Cite this article: Taghiloo, A. A., & Bayramzadeh, N. (2026). Measurement and Assessment of Competitive Economic Capabilities in the Northwestern Provinces of Iran. *Journal of Geography and Planning*, 30(95), 277-298. <http://doi.org/10.22034/gp.2025.65466.3354>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2025.65466.3354>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

The scope of this study focuses on the northwestern provinces of the country, which share many political, social, cultural, and other characteristics. Each of these provinces has its own specific features and resources, which create competitive advantages among them, including the provinces of Ardabil, West Azarbaijan, East Azarbaijan, and Zanjan. Ardabil, with its rich natural resources and diverse agriculture, particularly in fruit and vegetable production, has high potential. West Azarbaijan, with its shared borders with foreign countries and suitable water resources, is recognized as an agricultural and industrial hub. East Azarbaijan, with a strong history in handicrafts and processing industries, plays an important role in exports and industrial production. Zanjan, focusing on mineral and metal industries, especially in the production of ceramic products and metals, has become known as one of the country's industrial centers. Overall, all four provinces have their own specific strengths and weaknesses due to their diverse resources and economic capabilities, which can be considered in developmental and economic planning. Accordingly, the main objective of this research is to examine the economic capacities and competitive potentials in the northwestern provinces of the country, such that, while investigating these capacities and potentials, it also analyzes the competitiveness of these provinces relative to each other to outline an overview of their key capacities and potentials based on development and regional competitiveness. One of the distinguishing features of this research from others is the use of a mixed research method, whereby the first part of the study examines the statistical status of the potentials and capabilities of the northwestern provinces, and then, using the Meta-SWOT analytical method, the competitiveness of these provinces relative to one another is assessed. In terms of research data, efforts have been made to analyze the data based on the latest approved statistics from the Statistical Center of Iran (2022). The main goal of this research is to measure and evaluate competitive economic capabilities in the northwestern provinces of Iran.

Materials and Methods

The research method used in this study is descriptive-analytical in nature and is applied in terms of its objective. Data collection was conducted through both library and field methods; reputable scientific sources such as research articles and books were utilized for compiling the literature and theoretical framework. Additionally, statistical yearbooks, authoritative documents, and expert questionnaires were used to gather basic and statistical information. The scope of this study comprises the provinces located in the northwest of Iran, including Ardabil, East Azarbaijan, West Azarbaijan, and Zanjan. The analysis of the collected data was performed quantitatively using software such as EXCEL, Meta-SWOT, and ARC GIS. Initially, the current status of the provinces under study was assessed based on the research criteria, followed by an examination of the ranking status of these provinces using the CoCoSo method. Subsequently, based on the current state of the criteria and expert opinions, the capacities and capabilities of the provinces under study in terms of regional competitiveness were identified. Finally, using the collected information and the Meta-SWOT model, regional competitiveness among the provinces in the northwest of the country was analyzed based on resource availability and regional competitiveness. The weighting of the criteria in this research was conducted by experts in urban planning, geography, and regional planning, by OPA, which is one of the latest multi-criteria decision-making methods.

Results

The findings of this research indicate that in examining the status of resource availability in the four northwestern provinces of the country—East Azarbaijan, West Azarbaijan, Ardabil, and Zanjan—East Azarbaijan is considered the leading province in terms of economic development and industrial, mining, and transportation infrastructure among the other provinces. Zanjan province, with its numerous capabilities in mining and transportation infrastructure, ranks second. Ardabil and West Azarbaijan provinces, positioned as third and fourth, require more attention in the fields of industrial, financial, and agricultural development. Overall, East Azarbaijan has a better status than Ardabil and West Azarbaijan due to its industrial development, gross domestic product, and optimization of credit performance, while Zanjan benefits from a high ratio of active mines, per capita value of mineral production, and the presence of dense transportation infrastructure. This is also confirmed by the findings of the CoCoSo model, which shows that according to the results of this model, East Azarbaijan ranks first with a score of 2.669, Zanjan ranks second with a score of 2.424, Ardabil ranks third with a score of 1.765, and West Azarbaijan ranks fourth with a score of 1.723. Additionally, according to the results of the Meta-SWOT model and the identified resources and effective capabilities, East Azarbaijan is ranked first among these provinces in terms of resource availability and regional competitiveness, followed by Zanjan in second place, while Ardabil and West Azarbaijan rank third and fourth, respectively.

Conclusion

The northwestern provinces of the country, recognized as areas with high economic potential, possess diverse capacities for competitiveness. These provinces, endowed with rich natural resources such as fertile soil and water, provide opportunities for the development of agriculture and food industries. Additionally, the geographical location of these provinces serves as a gateway to neighboring countries, creating suitable opportunities for trade development and the export of local products. Given the existing transportation infrastructure, including communication routes and rail networks, the facilitation of goods and services exchange is enhanced. Furthermore, the presence of a young and educated workforce in these provinces is another competitive advantage. The development of knowledge-based and technological industries can contribute to improved productivity and increased competitiveness in these regions. Moreover, considering recent investments in the tourism sector, the northwestern provinces have favorable opportunities to attract both foreign and domestic investments. Ultimately, with proper planning and collaboration between the government and the private sector, it is possible to enhance the economic competitiveness of these provinces and create the groundwork for sustainable growth and development.

Keywords: Economic Capacities and Potentials, Competitiveness, Regional Development, Northwest of the Iran.

سنجش و ارزیابی توان‌های اقتصادی رقابت‌پذیر در استان‌های شمال غربی ایران

علی اکبر تقیلو^۱، نیما بایرام‌زاده^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. رایانامه: a.taghiloo@urmia.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. رایانامه: n.bayramzadeh@urmia.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی هدف: هدف اصلی این پژوهش سنجش و ارزیابی توان‌های اقتصادی رقابتی در استان‌های شمال غربی ایران می‌باشد. روش پژوهش: روش پژوهش حاضر، به لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف، کاربردی می‌باشد. بدین ترتیب، جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است. محدوده مورد مطالعه پژوهش استان‌های واقع در شمال غرب ایران: آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و زنجان است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای EXCEL، Meta-SWOT و ARC GIS بوده است؛ به‌طوری‌که در راستای وزن‌دهی به شاخص‌ها (شامل ۲۵ شاخص اقتصادی) از روش اولویت‌ترتیبی، جهت بررسی وضع موجود استان‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها از روش CoCoSo و در نهایت با استفاده از مدل Meta-SWOT، رقابت‌پذیری منطقه‌ای بر پایه برخورداری از منابع در بین استان‌ها بررسی شده است. نتایج: یافته‌ها نشانگر این است که در بررسی وضعیت برخورداری از منابع، آذربایجان شرقی، بیشترین استان در حوزه توسعه اقتصادی و زیرساخت‌های صنعتی، معدنی و حمل‌ونقل می‌باشد. استان زنجان در زمینه معادن و زیرساخت‌های حمل‌ونقل در رتبه دوم قرار گرفته است. همچنین مطابق نتایج مدل Meta-SWOT، منابع و توانایی‌های مؤثر شناسایی شده و برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای، استان‌های آذربایجان شرقی، زنجان، اردبیل و آذربایجان غربی، به ترتیب در رتبه‌های اول تا چهارم قرار گرفته‌اند. نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش بر مبنای نظریه‌های اقتصادی مانند نظریه اقتصاد کلاسیک، اقتصاد تکاملی و جغرافیای اقتصادی نشان می‌دهد قابلیت‌های محیطی در ارتقاء سطح توان‌های اقتصادی استان‌های موردبررسی، نقش مهم و حیاتی ایفا کرده‌اند.	تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۴ کلیدواژه‌ها: ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی، رقابت‌پذیری، توسعه منطقه‌ای، شمال غرب ایران.

استناد: تقیلو، علی‌اکبر؛ و بایرام‌زاده، نیما (۱۴۰۵). سنجش و ارزیابی توان‌های اقتصادی رقابت‌پذیر در استان‌های شمال غربی ایران. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۳۰ (۹۵)، ۳۷-۳۹۸.

<http://doi.org/10.22034/gp.2025.65466.3354>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

امروزه شهرها و مناطق با یکدیگر در رقابت هستند به‌طوری‌که این رقابت‌پذیری شامل توانایی مناطق و شهرها در حفظ مداوم محیط کسب‌وکار، زیرساخت‌های فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی برای جذب سرمایه و همچنین رشد بالای اقتصادی، نوآوری، نیروی کار خلاق و ماهر و در نتیجه دسترسی به نرخ بالای تولید، اشتغال و درآمد، تولید ناخالص داخلی بالا و سطح پایین اختلاف درآمد و محرومیت اجتماعی است (حسین‌زاده، ۱۴۰۰)؛ درعین‌حال، به استعدادها و امکانات بالقوه مناطق کم‌توجهی شده که موجبات استمرار و گاه تشدید عدم تعادل در فضاهای منطقه‌ای فراهم شده و توسعه مناطق را به حاشیه رانده است (داداش‌پور و همکاران، ۱۳۹۴). در این راستا رقابت‌پذیری منطقه‌ای در نقش یک استراتژی کلیدی از دهه ۱۹۹۰ میلادی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای مطرح و به‌عنوان عاملی محرک و کلیدی در صدر اهداف مناطق جهان برای ایجاد محیطی جذاب و امن برای سرمایه‌های داخلی و خارجی قرار گرفته است (ستوده و همکاران، ۱۴۰۰).

رقابت‌پذیری در اثر ترکیبی از دارایی‌ها و فرایندها به وجود می‌آید. دارایی‌ها یا به‌صورت موهبتی است، مانند منابع طبیعی و یا ساخته دست انسان است، مانند زیرساخت‌ها و فرایندهایی که دارایی‌ها را به منافع اقتصادی حاصل از فروش به مشتریان (شهروندان) تبدیل می‌کند و در نهایت، موجب ایجاد اثرگذاری، قدرتمندی و رقابت‌پذیری در منطقه می‌شود (زیاری و احسانی فرد، ۱۴۰۱). این مفهوم معیار کلیدی برای ارزیابی درجه موفقیت مناطق در میدان رقابت سیاسی، اقتصادی و تجاری به‌حساب می‌آید (حسین‌زاده و رحیمی، ۱۴۰۱)؛ به‌طوری‌که با اندازه‌گیری آن که شامل ارزیابی عوامل مختلفی است، به توانایی یک منطقه برای جذب سرمایه‌گذاری، تحریک رشد اقتصادی و ایجاد شرایط مطلوب برای مشاغل، ساکنان و بازدیدکنندگان کمک می‌کند (آلیمو و همکاران، ۲۰۲۴- هاشمی دیزج و همکاران، ۱۴۰۳).

از طرفی امروزه دسترسی به توسعه ملی و منطقه‌ای آرمان بزرگ هر ملتی است که تحقق این مهم، مستلزم آن است که برنامه‌ریزان با شناخت دقیق از وضعیت کشور و منطقه، بهترین الگوها را برای تعیین مسیر توسعه انتخاب کنند (محمدریانی و همکاران، ۱۴۰۲). معمولاً اقتصاد یک منطقه زمانی توسعه می‌یابد که بخش‌هایی از منطقه با گذشت زمان توسعه یابد و از طرفی با توجه به محدودیت منابع، شناخت ویژگی‌ها و مزیت‌های اقتصادی هر منطقه امکان برنامه‌ریزی بهتر و هوشمندانه را در جهت تحقق اهداف توسعه فراهم می‌آورد (هاشمی دیزج و همکاران، ۱۴۰۲- خزایی و ساسانی‌پور، ۱۴۰۲). لذا بررسی‌های آماری و تحلیل حساب‌های منطقه‌ای در راستای ارزیابی وضعیت اقتصادی، شناخت توانمندی‌های منطقه‌ای و همچنین تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری بر اساس مزیت‌های نسبی مناطق با اهمیت تلقی می‌شود (آذری و همکاران، ۱۴۰۲)، بنابراین تعیین موقعیت و جایگاه مناطق مختلف در تقسیم کار و اقتصاد ملی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد (جوانشیری و شایان، ۱۳۹۶).

مطابق با موارد مطرح شده، با رشد جهانی شدن و تغییرات سریع در فضای جهانی، موضوع رقابت‌پذیری منطقه‌ای از اهمیت فزاینده‌ای برای شتاب بخشیدن به توسعه منطقه‌ای برخوردار شده است (موسوی و بایرام‌زاده، ۱۴۰۳). این رویکرد کلیدی، توانایی جذب و تقویت جریان اطلاعات، فناوری، سرمایه، فرهنگ، مردم و سازمان‌ها؛ ایجاد محیطی مناسب برای جذب و توسعه کسب‌وکارهای جدید؛ توانایی تولید و بازاریابی مجموعه‌ای از محصولات (کالاها و خدمات)؛ تعیین‌کننده‌های اصلی و پویایی‌های چشم‌انداز بلندمدت یک شهر؛ دارایی‌های محیط کسب‌وکار محلی بهتر و در نهایت، توانایی ایجاد یک محیط جذاب برای ارتقای استانداردها و کیفیت زندگی و رفاه شهروندان می‌باشد (یزدان‌پناه و همکاران، ۱۴۰۱). در این راستا سرزمین ایران مملو از زمینه‌های ارزشمند فرهنگی، اجتماعی، طبیعی و کالبدی می‌باشد که به همین دلیل نیازمند توجهی درخور در فرآیند برنامه‌ریزی، طراحی و توسعه در مقیاس‌های کلان و خرد می‌باشد (مولائی، ۱۳۹۸). محدوده مورد مطالعه در این پژوهش استان‌های شمال غرب کشور می‌باشد که از بیشتر جنبه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... شبیه هم می‌باشند (جامی، ۱۳۹۹). این استان‌ها هر یک دارای ویژگی‌ها و منابع خاص خود هستند که این دارایی‌ها باعث ایجاد مزیت رقابتی در میان این استان‌ها که شامل

استان‌های اردبیل، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و زنجان می‌باشد، شده است. استان اردبیل با منابع طبیعی غنی و کشاورزی متنوع، به‌ویژه در تولید میوه و سبزیجات، از پتانسیل بالایی برخوردار است (هاشمی دیزج و همکاران، ۱۴۰۲). آذربایجان غربی با مرزهای مشترک با کشورهای خارجی و وجود منابع آبی مناسب، به‌عنوان قطب کشاورزی و صنعتی مطرح است (هاشم‌زاده قلعه‌جوق و زالی، ۱۳۹۹). آذربایجان شرقی با تاریخچه قوی در صنایع دستی و صنایع تبدیلی، نقش مهمی در صادرات و تولیدات صنعتی ایفا می‌کند (صالحی ابر و همکاران، ۱۳۹۹). زنجان نیز با تمرکز بر صنایع معدنی و فلزی، به‌ویژه در تولید محصولات سفالی و فلزات، توانسته است به‌عنوان یکی از مراکز صنعتی کشور شناخته شود (یگانگی و همکاران، ۱۴۰۱). در مجموع، هر چهار استان به دلیل تنوع منابع و قابلیت‌های اقتصادی، نقاط قوت و ضعف خاص خود را دارند که می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای و اقتصادی موردتوجه قرار گیرد (حنفی و همکاران، ۱۴۰۲). در این راستا هدف اصلی این پژوهش سنجش و ارزیابی توان‌های اقتصادی رقابتی در استان‌های شمال غربی ایران می‌باشد، به‌طوری‌که ضمن بررسی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها، به بررسی وضعیت رقابت‌پذیری این استان‌ها با یکدیگر می‌پردازد تا چشم‌اندازی از وضعیت ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های کلیدی آن‌ها بر پایه توسعه‌یافتگی و رقابت‌پذیری منطقه‌ای مشخص گردد که در این راستا سؤال اصلی پژوهش تحت عنوان «استان‌های شمال غرب ایران به لحاظ رقابت‌پذیری منطقه‌ای در توان‌های اقتصادی در چه جایگاهی نسبت به یکدیگر قرار دارند؟» تدوین گردیده است.

پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع، در داخل و خارج از کشور پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است، که به شرح زیر پرداخته می‌شود:

مطالعات خارجی

از جمله: وی و همکاران^۱ (۲۰۲۰)، در پژوهش خود تحت عنوان «نابرابری منطقه‌ای، قطبی شدن فضایی و تحرک مکان در استانی چین: مطالعه موردی استان جیانگ سو» اشاره کرده‌اند که یک ساختار قوی مرکز-پیرامون، قطبش فضایی را افزایش می‌دهد و تحرک مکان را کاهش می‌دهد، حتی اگر نابرابری منطقه‌ای تشدید نشود. خو و همکاران^۲ (۲۰۲۲)، در پژوهش خود تحت عنوان «توانایی نوآوری منطقه‌ای و نابرابری آن: اندازه‌گیری‌ها و تجزیه پویا» اشاره کرده‌اند که بین توانایی نوآوری منطقه‌ای و سطح توسعه اقتصادی همبستگی معناداری وجود دارد و همچنین بهبود در میزان هم‌افزایی بین توسعه اقتصادی منطقه‌ای به کاهش نابرابری توانایی نوآوری منطقه‌ای کمک می‌کند (خو و همکاران، ۲۰۲۲). کماسی و همکاران^۳ (۲۰۲۳)، در پژوهش خود تحت عنوان «ارزیابی رقابت‌پذیری فرهنگی- اجتماعی شهرها بر اساس رویکرد توسعه پایدار» اشاره کرده‌اند که برای ارتقای رقابت‌پذیری شهرهای ایران، ضمن توجه به مزیت‌های رقابتی داخلی، باید به حوزه‌های رقابت‌پذیری اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی- فرهنگی و امنیتی توجه ویژه شود (کماسی و همکاران، ۲۰۲۳). لاکوکای و کاپوانی^۴ (۲۰۲۴)، در پژوهش خود تحت عنوان «پویایی فضایی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در اروپای مرکزی و شرقی» با هدف بررسی همبستگی فضایی رقابت‌پذیری در ساختار سرزمینی ۱۱ کشور عضو اروپای مرکزی و شرقی و با استفاده از آمار کمی و رگرسیون فضایی اشاره کرده‌اند که رقابت‌پذیری منطقه‌ای در محدوده مورد مطالعه تأثیر قابل‌توجهی بر همسایگی فضایی دارد؛ علاوه بر آن، توسعه بخش‌های مبتنی بر فناوری بالا و دانش، همراه با تقویت یکپارچگی و شمول اجتماعی، برای بهبود رقابت‌پذیری مناطق این محدوده ضروری است.

مطالعات داخلی

محمدی و نوری (۱۳۹۶)، در پژوهش خود تحت عنوان «سنجش توان اقتصادی استان‌های ایران برای توسعه منطقه‌ای» با استفاده از ۷۲ شاخص کلیدی و روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره TOPSIS و ضریب تغییرات C.V به سنجش توان اقتصادی

1. Wei et al
2. Xu et al
3. Komasi et al
4. Lakócai & Capoeni

استان‌های ایران برای توسعه منطقه‌ای پرداخته‌اند که نتایج نشانگر این است که بر مبنای توان اقتصادی توسعه منطقه‌ای استان‌های شمال غرب به ترتیب آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، اردبیل و زنجان می‌باشند. آل عمران و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهش خود تحت عنوان «سنجش سطح توسعه پایدار با کاربرد شاخص توسعه انسانی (مطالعه موردی: استان‌های شمال غرب کشور)» با هدف سنجش و مقایسه سطح توسعه‌یافتگی استان‌های مذکور با استفاده از شاخص توسعه انسانی انجام‌شده تا بتواند سطح مؤلفه‌هایی از قبیل درآمد، آموزش و بهداشت را بسنجد که نتایج گویای این است، در طی سال‌های موردبررسی (۱۳۹۱-۱۳۹۳) استان آذربایجان شرقی بهترین وضعیت و استان کردستان بدترین وضعیت را در میان سایر استان‌ها داشته و استان‌های آذربایجان غربی و اردبیل در سطح متوسط قرار گرفته‌اند. جامی (۱۳۹۹)، در پژوهش خود تحت عنوان «ارزیابی استان‌های شمال غربی ایران از نظر شاخص‌های غالب اقتصادی آن‌ها با مدل ویکور» با استفاده از ۱۱ معیار غالب اقتصادی و مدل ویکور به بررسی وضعیت استان‌های شمال غربی پرداخته است. نتایج نشانگر این است، استان آذربایجان غربی رتبه اول، استان آذربایجان شرقی رتبه دوم، استان اردبیل رتبه سوم، استان کردستان رتبه چهارم و استان زنجان رتبه پنجم را به لحاظ برخورداری از شاخص‌های موردبررسی پژوهش کسب نموده‌اند. موسوی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهش خود تحت عنوان «تحلیل مدیریت رقابت گردشگری در مناطق مرزی مطالعه موردی: منطقه مرزی بانه» با استفاده از متاسوات اشاره کرده‌اند که قیمت پایین‌تر کالاهای خارجی نسبت به بقیه مناطق کشور، وجود مراکز متعدد خرید، موقعیت استراتژیک مرزی و بالا بودن امنیت اجتماعی، دارای بیشترین میزان تناسب راهبردی با عوامل کلان و از مزیت رقابتی بالایی برای منطقه مرزی بانه محسوب می‌گردد. از طرف دیگر تبلیغات منفی علیه مناطق مرزی، کمبود زیرساخت‌های مناسب توسعه گردشگری، تحریم‌های بین‌المللی، تبعیض در اختصاص امکانات به مناطق مرزی به‌عنوان بزرگ‌ترین موانع توسعه گردشگری در شهرستان بانه شناخته شدند. قربانی و علی‌بخشی (۱۴۰۲)، در پژوهش خود تحت عنوان «واکاوی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌پژوهی (موردپژوهی: استان آذربایجان شرقی)» با استفاده از «مدل میک‌مک» اشاره کرده‌اند که در رقابت‌پذیری منطقه‌ای استان آذربایجان شرقی ۱۶ عامل نقش کلیدی دارند که به ترتیب، هشت متغیر به بعد اقتصادی، سه متغیر به بعد نهادی-سیاسی، سه متغیر به بعد اجتماعی-فرهنگی و دو متغیر به بعد زیرساختی مربوط بوده است. موسوی و بایرامزاده (۱۴۰۳)، در پژوهش خود تحت عنوان «بررسی ارتباط توسعه‌یافتگی و رقابت‌پذیری منطقه‌ای در شهرستان‌های مرزی (نمونه موردی: شهرستان‌های مرزی استان آذربایجان غربی)» اشاره کرده‌اند که وضعیت رقابت‌پذیری منطقه‌ای نشانگر این است که شهرستان ارومیه با فاصله بسیار زیادی از سایر شهرستان‌های مرزی در دو بعد متمایزکننده در منابع و توانایی‌ها تحت عنوان توسعه‌یافتگی و رقابت‌پذیری منطقه‌ای قرار دارد. در طول زمان با ادامه این روند، واگرایی شدید در میان شهرستان‌های مرزی ایجاد می‌گردد که مستقیماً بر توزیع جمعیت در استان اثرگذار خواهد بود و باعث مهاجرت ساکنین از شهرستان‌های کم‌برخوردار به سایر شهرستان‌ها خواهد بود. هاشمی دیزج و همکاران (۱۴۰۴)، در پژوهش خود تحت عنوان «توان‌سنجی پتانسیل‌های ژئوتوریستی و ژئومورفولوژیکی شهرستان پارس‌آباد در جهت توسعه اقتصادی» اشاره کرده‌اند که نتایج به‌دست‌آمده از مدل پولووا و عوامل مثبت رقابت‌پذیری در این منطقه نشانگر اهمیت بالای آن در گویه‌های آثار تاریخی و فرهنگی، ثروت طبیعی و مناطق حفاظت‌شده است. و اما از نظر عوامل منفی رقابت‌پذیری در این منطقه در بخش‌های عدم وجود متخصصین ماهر و کسری بودجه برای توسعه منطقه دارای رقابت‌پذیری پایینی بوده است؛ بنابراین منطقه ژئوتوریستی پارس‌آباد با کسب مقدار امتیاز وزنی ۱/۵ در طبقه رقابت‌پذیری خوب قرار می‌گیرد.

در یک جمع‌بندی کلی از پژوهش‌های صورت گرفته می‌توان بیان کرد، برای ارتقاء رقابت‌پذیری منطقه‌ای، توجه به عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیاز هست و بهبود هم‌افزایی در توسعه می‌تواند به کاهش نابرابری‌ها کمک می‌کند. به‌طورکلی، این پژوهش‌ها به‌روشنی نشان می‌دهند که استان آذربایجان شرقی با توجه به برخورداری از مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی، ظرفیت بالایی برای رقابت‌پذیری و توسعه پایدار دارد. با این حال، برای بهبود وضعیت موجود و رفع موانع، نیاز به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و توسعه سایر بخش‌ها دارد. در نهایت می‌توان اذعان نمود در حوزه استان‌های شمال غرب، استان‌های آذربایجان شرقی و آذربایجان غربی به طبع برخورداری از شاخص‌های اقتصادی و توسعه انسانی وضعیت

نزدیک به هم دارند و سایر استان‌ها در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. از وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌ها می‌توان در حوزه روش تحقیق به استفاده از روش ترکیبی اشاره کرد به‌طوری‌که در بخش اول پژوهش به بررسی وضعیت آماری پتانسیل‌ها و قابلیت‌های استان‌های شمال غربی کشور پرداخته شده است و سپس با استفاده از روش تحلیلی متاسوات، رقابت‌پذیری این استان‌ها نسبت به یکدیگر بررسی گردیده است. در حوزه داده‌های پژوهش نیز سعی بر این بوده تا از جدیدترین آمار مرکز آمار ایران (۱۴۰۱) استفاده شود.

مبانی نظری

رقابت‌پذیری و توسعه منطقه‌ای

تحقیقات اولیه در زمینه مدیریت استراتژیک، برای ایجاد مزیت رقابتی، منابع متعددی را برشمرده‌اند. قدرت بازار پورتر^۱ (۱۹۷۹)، منابع منحصربه‌فرد بارنی (۲۰۰۱)، نوآوری اسچامپتر (۱۹۵۰) و کارایی ویلیامسون (۱۹۹۱) از جمله منابع ذکرشده برای ایجاد مزیت هستند. پورتر (۱۹۹۰) در ابتدا به رقابت در سطح ملی برای دستیابی و حفظ موقعیت‌های سودمند در چندین صنعت کلیدی، به‌ویژه در نگاه به بهره‌وری اشاره کرد که به دلیل امکان اندازه‌گیری تفاوت‌ها بین کشورها بدون استفاده از هیچ چارچوب سیاسی یا مفهومی دیگری، موردعلاقه سیاست‌گذاران و سیاستمداران قرار گرفت (گراسیا و همکاران^۲، ۲۰۲۴). رقابت یکی از محوری‌ترین و مهم‌ترین مفاهیم نظریه اقتصاد می‌باشد، بنابراین، تعریفی که از این واژه ارائه می‌شود، می‌بایست بسیار دقیق باشد. اقتصاددانان کلاسیک معتقدند که بهترین مکانیسم هماهنگی و تخصیص منابع، نظام بازار و یا به‌عبارت دیگر، بازار رقابتی است. رقابت، فرآیندی است پویا، برای کشف ناشناخته‌ها که در طی آن، روش‌های تولید و محصولات برتر معرفی می‌شوند. رقابت‌پذیری و یا مزیت رقابتی، موضوع بسیاری از بحث‌های پیرامون توسعه و سیاست‌گذاری در خصوص توسعه بوده و می‌باشد (ماکوئی‌طلاتپه و همکاران، ۱۴۰۱). که به یک یک موضوع محوری در سطح دنیا تبدیل شده است و از آن به‌عنوان وسیله‌ای برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و توسعه پایدار یاد می‌شود (برزگر و رسولی، ۱۴۰۲). در این راستا مارتز^۳، آن را معادل قدرت اقتصادی یک واحد در مقابل رقبایش در بازاری می‌داند که کالاها، خدمات، مهارت‌ها و ایده‌ها به‌راحتی فراتر از مرزهای جغرافیایی عرضه می‌شوند (مقیسه و همکاران، ۱۴۰۱).

از طرفی امروزه از مناطق و نواحی که به‌وسیله یک شبکه متراکم و پیچیده‌ای از روابط، به‌عنوان قلب و موتور توسعه جهانی جامعه معاصر عمل می‌کنند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸)، هر یک دارای مزیت‌های رقابتی مختص به خود هستند. این مزیت‌های رقابتی که به‌عنوان یک بحث مهم در اکثر استراتژی‌های رقابتی (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰) در نظر گرفته می‌شود، می‌تواند در راستای توسعه درون‌زای هر یک از مناطق مثر ثمر واقع گردد. در راستای رسیدن به چنین هدفی، رعایت اصل برابری و دستیابی به فرصت‌های زیستی در سکونتگاه‌ها از اولویت‌های اساسی است که ضرورت بررسی و تحلیل عدالت فضایی در توزیع کاربری‌ها را دوچندان کرده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸). به‌طورکلی رقابت‌پذیری منطقه‌ای به ظرفیت یک منطقه جغرافیایی خاص برای تحریک رشد اقتصادی و افزایش رفاه اجتماعی از طریق استفاده کارآمد از منابع و بهبود کیفیت زندگی ساکنان اشاره دارد (کوسکورا و همکاران^۴، ۲۰۲۴). این رویکرد در پی آن است که با مفروض داشتن و برجسته کردن وجود نوعی از رقابت بین مناطق، ضمن شناسایی عوامل ریشه‌ای تأثیرگذار در توسعه یک منطقه و برآورد میزان اثرگذاری آن‌ها، سمت‌وسوی راهبردهای توسعه منطقه‌ای را مشخص کرده و از این رهگذر سیاست‌گذاران منطقه‌ای را برای نیل به توسعه پایدار یاری رساند (جبارنژاد و همکاران، ۱۴۰۱).

1. Porter
2. Grassia et al
3. Murths
4. Kouskoura et al

رقابت‌پذیری توان‌های اقتصادی

امروزه بسیاری از کشورها برای رهایی از رکود اقتصادی و جبران کمبود در سایر زمینه‌های درآمد به دنبال نوآوری‌هایی به عنوان منبع درآمد و تزریق سرمایه و ارز به داخل کشور هستند (عمرزاده و همکاران، ۱۴۰۱). در این راستا برخی معتقدند ویژگی‌های طبیعی مناطق و همچنین صرفه‌های ناشی از مقیاس عامل افزایش نابرابری منطقه‌ای است و عده‌ای دیگر بر روند کاهشی نابرابری در طی زمان تأکید می‌کنند از این رو برخی به عدم دخالت دولت و کاهش نابرابری در طی زمان اعتقاد دارند و برخی دیگر مداخله دولت را امری ضروری برای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای می‌پندارند (زبردست و حق روستا، ۱۳۹۶). به‌طور کلی عدم بهره‌برداری صحیح از ظرفیت‌های موجود در استان‌های کشور از یک‌سو و توزیع ناعادلانه امکانات از سوی دیگر، باعث ایجاد شکاف‌های درآمدی بین استان‌های کشور گردیده است و سبب ایجاد قطب‌های رشد گردیده است (امان پور و محمدی، ۱۴۰۰). به‌طور کلی دیدگاه‌های اندیشمندان که بر انگاشت رقابت‌پذیری منطقه‌ای تأثیر گذاشته‌اند شامل سه دسته هستند که دسته اول مبتنی بر نظریه رشد نئوکلاسیک و یا رشد برون‌زا است، دسته دوم مبتنی بر نظریه جغرافیای جدید اقتصادی است و دسته سوم مبتنی بر نظریه رشد درون‌زا، توسعه بومی منطقه و نظریه شومپیتر است (قربانی و علی‌بخشی، ۱۴۰۲). در ادامه به بررسی نظریه‌های مختلف نظیر اقتصاد کلاسیک، نئوکلاسیک، کینز، رشد، تکاملی و جغرافیای اقتصادی در جدول (۱) پرداخته شده است:

جدول ۱. نظریه‌های رقابت‌پذیری توان‌های اقتصادی

نظریه	مفاهیم	کاربست نظریه
اقتصاد کلاسیک	مطابق این نظریه، همه مناطق بر پایه مزیت نسبی‌شان نقشی در تقسیم‌کار دارند ولیکن فناوری و در نتیجه بهره‌وری، در همه مناطق مثل هم شود در این صورت هیچ مبنایی برای تجارت وجود نخواهد داشت. البته حائز اهمیت است که یک منطقه چه‌بسا در تولید یک کالا بسیار مولد باشد، ولیکن ممکن است این صنعت، خود را در بازار آزاد روبه‌زوال ببیند.	نقش محدود دولت در مداخله و با تأکید بر آزادی اقتصادی و توسعه زیرساخت‌ها
اقتصاد نئوکلاسیک	مطابق این نظریه، همه مناطق بر پایه ظرفیت‌های خدادادی نسبی‌شان نقشی در تقسیم‌کار دارند ولیکن ظرفیت‌های خدادادی نسبی، در همه مناطق مثل هم شود در این صورت هیچ مبنایی برای تجارت وجود نخواهد داشت. حائز اهمیت است که تعدیل قیمت عامل مستلزم همگرایی بازده‌ها به نیروی کار و سرمایه است.	نقش دولت به عنوان سیاست‌گذار با تأکید بر حفظ کارایی و عدالت
اقتصاد کینزی	دولت‌ها می‌توانند با موفقیت در چرخه‌های اقتصاد مداخله کنند؛ به‌طوری‌که زمان‌بندی در این بخش حیاتی است. همچنین همگرایی مناطق با سیاست‌گذاری اقتصادی قابل تحقق است و تمرکز سرمایه موجب افزایش بهره‌وری و رشد می‌شود.	ضرورت مداخله دولت در اقتصاد و با تأکید بر بهره‌وری و رشد اقتصادی
اقتصاد تکاملی	نظریه اقتصاد تکاملی بر مزیت رقابتی پویا تأکید می‌کند و قابلیت‌های انطباقی یک اقتصاد منطقه‌ای برای ارائه واکنش مناسب به تغییرات بازار، ظهور رقبا، توسعه تکنولوژی‌های نوین، مهم‌ترین عامل حفظ سطح رقابت‌پذیری منطقه‌ای می‌داند.	اقتصاد را مقوله اقتصادی صرف و خالص نمی‌داند بلکه عوامل مهم فرهنگی و اجتماعی را در ساخت آن موثر می‌شمارد و بر پویایی محیط و نوآوری‌ها تأکید می‌کند.
جغرافیای اقتصادی	در نظریه‌های فوق ضمن ارتباط مستقیم با رقابت‌پذیری، از بعد فضایی بهره‌مند نمی‌باشند که منبع اصلی همه چنین نظریاتی زمینه جغرافیای اقتصادی است که شامل سه جریان اصلی می‌باشد: ۱. جغرافیای اقتصادی اصلی، ۲. اقتصاد منطقه‌ای، ۳. جغرافیای اقتصادی جدید.	تحلیل و درک بهتر از چگونگی توزیع منابع و سیاست‌های اقتصادی در سطح ملی و محلی

منبع: موسوی و همکاران، ۱۴۰۳- جبارنژاد و همکاران، ۱۴۰۱- ساسان‌پور و جعفری‌زاده، ۱۴۰۰

شناسایی شاخص‌های اقتصادی

جهت شناسایی شاخص‌های اقتصادی، به بررسی پژوهش‌های ۵ سال اخیر در داخل و خارج از کشور پرداخته شده است و همچنین گزارشی تحت عنوان «جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها» توسط مرکز آمار ایران منتشر می‌گردد که به بررسی وضعیت شاخص‌های کلی در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها می‌پردازد که در این پژوهش سعی بر این بوده تا از شاخص‌های اقتصادی واقع در این گزارش استفاده شود تا ضمن تحلیل کمی داده‌های آماری مصوب کشور، وضعیت هر یک از استان‌ها به لحاظ برخورداری از این شاخص‌ها تبیین گردد که آمار استخراج‌شده از این منبع به‌صورت جمع‌بندی شده و به تعداد ۲۵ شاخص، در جدول (۲) نشان داده شده است:

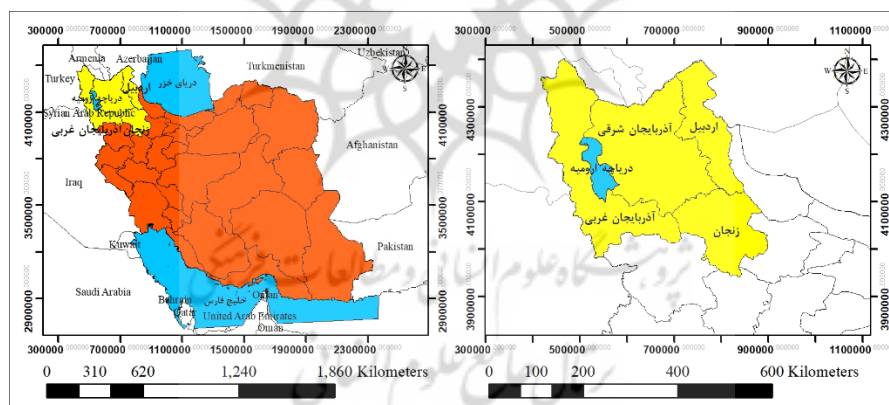
جدول ۲. شاخص‌های کلیدی اقتصادی

شاخص
۱. نسبت معادن در حال بهره‌برداری به مساحت استان، ۲. سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، ۳. سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری، ۴. نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، ۵. نسبت کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، ۶. نسبت کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، ۷. نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، ۸. سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، ۹. توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی استان‌ها از محل درآمد عمومی، ۱۰. توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی)، ۱۱. قیمت جاری محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)، ۱۲. قیمت ثابت محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)، ۱۳. ارزش‌افزوده خالص مالیات بر واردات، ۱۴. ارزش‌افزوده محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)، ۱۵. نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی‌پروری) به کل جمعیت، ۱۶. توزیع اراضی تحت پوشش طرح تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی، ۱۷. توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار، ۱۸. تراکم و توزیع کل راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، ۱۹. تراکم و توزیع آزادراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، ۲۰. تراکم و توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، ۲۱. تراکم و توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، ۲۲. نسبت تعداد سفر برون‌استانی توسط انواع وسایل نقلیه عمومی مسافری جاده‌ای به کل جمعیت، ۲۳. نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، ۲۴. نرخ رشد سپرده‌های بانکی، ۲۵. نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱، قربانی و علی‌بخشی، ۱۴۰۲، جامی، ۱۳۹۹، کوسکورا و همکاران، ۲۰۲۴، گراسیا و همکاران، ۲۰۲۴، پالینچاک و همکاران، ۲۰۲۱

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه استان‌های واقع در شمال غربی کشور ایران، شامل استان‌های اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و زنجان می‌باشد که در میان استان‌های واقع شده در این پهنه جغرافیایی به جز استان زنجان، سایر استان‌ها با کشورهای عراق، ترکیه، جمهوری آذربایجان و ارمنستان دارای مرز مشترک هستند که نشانگر موقعیت سیاسی خاص این محدوده جغرافیایی می‌باشد (شکل (۱)).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی استان‌های مورد بررسی

ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۳

بررسی وضعیت جمعیتی مساحت و تعداد شهرستان‌های استان‌های مورد مطالعه (جدول (۳))، گویای اینست، استان آذربایجان شرقی با ۴۰/۸ درصد بیشترین و استان زنجان با ۱۱/۱ درصد، کمترین جمعیت را دارد. در حوزه مساحت، استان آذربایجان شرقی با ۳۷/۱ درصد بیشترین و استان اردبیل با ۱۷/۷ درصد کمترین مساحت را داراست. نیز، از نظر تعداد شهرستان استان آذربایجان شرقی با ۳۴/۴ درصد بیشترین و استان زنجان با ۱۳/۱ درصد کمترین را دارا بوده‌اند. این استان‌ها در مجموع ۹۹۳۷ هزار نفر جمعیت کشور را در مساحتی به میزان ۱۲۲۶۲۰/۴۷ کیلومترمربع، در خود جای داده‌اند.

جدول ۳. وضعیت جمعیت و مساحت استان‌های شمال غربی کشور.

استان	جمعیت (هزار نفر)	درصد	مساحت (کیلومتر مربع)	درصد	تعداد شهرستان	درصد
اردبیل	۱۲۹۷	۱۳/۱	۱۷۸۷۵/۵۴	۱۴/۶	۱۲	۱۹/۷
آذربایجان شرقی	۴۰۵۸	۴۰/۸	۴۵۴۶۸/۸۶	۳۷/۱	۲۱	۳۴/۴
آذربایجان غربی	۳۴۷۴	۳۵/۰	۳۷۵۴۲/۹۵	۳۰/۶	۲۰	۳۲/۸
زنجان	۱۱۰۸	۱۱/۱	۲۱۷۳۳/۱۲	۱۷/۷	۸	۱۳/۱
جمع	۹۹۳۷	۱۰۰	۱۲۲۶۲۰/۴۷	۱۰۰	۶۱	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱ و محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۳.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف کاربردی می‌باشد که جمع‌آوری اطلاعات در آن به صورت کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است؛ به طوری که برای تدوین بخش پیشینه و مبانی نظری از منابع معتبر علمی نظیر مقالات پژوهشی و کتاب‌ها استفاده شده است و همچنین برای گردآوری اطلاعات پایه و آماری از سالنامه‌های آماری مصوب، اسناد فرادست و همچنین پرسشنامه خبرگان استفاده شده است. در جهت گردآوری داده‌های کمی شاخص‌های پژوهش از دو گزارش «جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها ۱۳۹۷-۱۴۰۱» و «گزارش بررسی ساختار اقتصادی استان‌های کشور و سهم و نقش آن‌ها در تولید ناخالص داخلی بر اساس آمار حساب‌های استان طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰» استفاده شده است که توسط مرکز آمار ایران و پژوهشکده آمار تهیه شده‌اند. محدوده مورد مطالعه این پژوهش استان‌های واقع در شمال غربی ایران (اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و زنجان)، می‌باشد. روش تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده به صورت کمی و با استفاده از نرم‌افزارهای EXCEL، Meta-SWOT و ARC GIS صورت گرفته است، به طوری که در ابتدا بر اساس معیارهای پژوهش (جدول ۲) به بررسی وضع موجود استان‌ها پرداخته شده است و سپس با استفاده روش CoCoSo که توسط یزدانی و همکاران (۲۰۱۹) تدوین شده، به بررسی وضعیت رتبه‌ای این استان‌ها پرداخته شده است. در ادامه بر اساس وضع موجود معیارها و با استفاده نظر خبرگان به شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه‌ای پرداخته شده است. در نهایت با استفاده از اطلاعات گردآوری شده و مدل Meta-SWOT به بررسی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در میان استان‌های شمال غرب کشور بر پایه برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای پرداخته شده است. وزن دهی معیارها در این پژوهش توسط خبرگان حوزه شهرسازی و جغرافیا به صورت هدفمند از میان اساتید و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی صورت گرفته است و با استفاده از روش اولویت‌ترتیبی که یکی از جدیدترین روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است، صورت گرفته است؛ این مدل توسط عطایی و همکاران ۳ (۲۰۲۰) ارائه گردیده است که ویژگی دموگرافیکی خبرگان به شرح جدول (۴) می‌باشد.

جدول ۴. ویژگی دموگرافیکی خبرگان

معیار	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	مدت سابقه
خبره ۱	دکتری	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۱۲
خبره ۲	دکتری	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۱۰
خبره ۳	دکتری	آمایش سرزمین	۵
خبره ۴	دکتری	شهرسازی	۷
خبره ۵	دکتری	شهرسازی	۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

1. <https://amar.org.ir/news/ID/15222/jayeghahostan1401>
2. <https://srtc.ac.ir/analytical-reports/ID/6791>
3. Ataei et al

نتایج

یافته‌های آماری

در این بخش به بررسی داده‌های کمی شاخص‌های پژوهش با استفاده از دو گزارش «جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها ۱۳۹۷-۱۴۰۱» و «گزارش بررسی ساختار اقتصادی استان‌های کشور و سهم و نقش آن‌ها در تولید ناخالص داخلی بر اساس آمار حساب‌های استان طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰» پرداخته شده است که نتایج این بررسی در جدول (۵) نشان داده شده است:

جدول ۵. مقایسه وضعیت استان‌های شمال غرب کشور

عنوان/استان	آذربایجان شرقی	آذربایجان غربی	اردبیل	زنجان
نسبت معادن در حال بهره‌برداری به مساحت استان	۶/۴۵	۶/۷۵	۶/۱۲	۹/۸۹
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری	۴۱/۶۴	۴/۷۸	۱/۴۶	۸۸/۲۳
سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری	۳۹۴۸۷/۹۲	۴۳۰۷/۵	۱۰۰۶/۱۵	۸۶۱۰۹/۶۶
نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت	۴/۶۵	۲/۰۶	۲/۳۳	۴/۲۸
نسبت کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت	۴/۶۱	۲/۰۴	۲/۲۵	۴/۲۵
نسبت کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت	۳/۷۳	۱/۷۶	۷/۷۳	۲/۷۴
نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت	۲۸/۸۲	۸/۳۵	۱۰/۲۸	۳۴/۰۱
سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۹۹/۴۴	۲۲/۹۶	۵۶/۵۶	۱۹۴/۲۲
توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی استان‌ها از محل درآمد عمومی	۱/۲۲	۴/۴۵	۲/۲۶	۱/۱۸
توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی)	۴/۱۳	۲/۹	۲/۹۶	۱/۲۳
قیمت جاری محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)	۲۶۵۲۳۸۷/۱	۱۴۴۳۷۹۶/۶	۷۱۴۴۸۵/۲	۷۴۰۶۲۷/۳
قیمت ثابت محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)	۲۳۶۱۱۹/۰	۱۳۹۱۳۳/۹	۶۵۴۱۶/۹	۶۸۵۱۱/۵
رزش افزوده خالص مالیات بر واردات	۱۴۳۲۶۱۳	۵۰۰۷۰۳	۱۹۰۱۰۳	۲۶۲۱۳۰
رزش افزوده محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار)	۲۰۴۲۶۱/۴	۱۲۶۸۳۶/۸	۵۵۸۰۴/۶	۵۳۱۸۳/۶
نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت	۰/۴۲	۰/۴۳	۰/۶۴	۲/۵۶
توزیع اراضی تحت پوشش طرح تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی	۰/۵۲	۰	۰	۰
توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار	۸/۲۱	۱/۴	۴/۶۳	۴/۸۶
تراکم کل راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان	۲۰/۹۴	۲۲/۰۱	۳۰/۸	۵۵/۵۸
تراکم و توزیع آزادراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان	۶/۲	۰/۹۳	۰	۹/۲
تراکم و توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان	۱۳/۷۷	۱۱/۲۹	۱۳/۳۷	۶/۶۷
تراکم و توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان	۲۰/۲۸	۱۳/۵۸	۴۲/۱۲	۱۵/۶۴
نسبت تعداد سفر برون‌استانی توسط انواع وسایل نقلیه عمومی مسافری جاده‌ای به کل جمعیت	۴/۷۱	۶/۰۷	۷/۶۳	۶/۹۵
نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی	۵۵/۵	۵۹/۵	۷۶/۷	۷۹/۵
ترخ رشد سپرده‌های بانکی	۴۰	۴۰/۱	۳۷/۷	۴۲/۹
ترخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز	۸/۴	۱۲/۷	۸/۸	۵

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱- پژوهشکده آمار، ۱۴۰۱

پس از احصاء وضعیت آماری شاخص‌های پژوهش، به بررسی رتبه‌بندی استان‌های شمال غرب کشور با استفاده از مدل $CoCoSo$ پرداخته شده است. به دلیل اینکه در این پژوهش به بررسی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های منطقه‌ای هر یک از استان‌های شمال غرب کشور پرداخته شده است بنابراین در جهت وزن‌دهی به شاخص‌ها از وزن یکسان و برابر با مقدار $۰/۰۴$ در نظر گرفته

شده است تا اهمیت هر یک از شاخص‌ها یکسان در نظر گرفته شود. در ادامه با استفاده از روابط ۱ و ۲ مقدار P_i و S_i ویژه هر استان محاسبه شده است که نتایج آن در جدول (۶) نشان داده شده است:

$$S_i = \sum_{j=1}^n (w_j r_{ij}) \quad \text{رابطه (۱)}$$

$$P_i = \sum_{j=1}^n (r_{ij})^{w_j} \quad \text{رابطه (۲)}$$

جدول ۶. میزان P_i و S_i استان‌های شمال غرب کشور

استان	S_i	P_i
آذربایجان شرقی	۰/۵۷۵	۲۰/۴۶۴
آذربایجان غربی	۰/۲۵۰	۱۵/۹۵۴
اردبیل	۰/۳۰۳	۱۵/۲۴۳
زنجان	۰/۵۳۳	۱۸/۳۶۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

پس از محاسبه P_i و S_i هر یک از استان‌های مورد بررسی، رتبه‌بندی این استان‌ها از طریق روابط ۳-۵ و ترکیب این مقادیر با استفاده از رابطه ۶ پرداخته شده است. در این پژوهش مقدار λ (۰/۵) در نظر گرفته شده است. نتایج این بررسی در جدول (۷) و شکل (۲) نشان داده شده است:

$$k_{ia} = \frac{P_i + S_i}{\sum_{i=1}^m (P_i + S_i)} \quad \text{رابطه (۳)}$$

$$k_{ia} = \frac{P_i + S_i}{\sum_{i=1}^m (P_i + S_i)} \quad \text{رابطه (۴)}$$

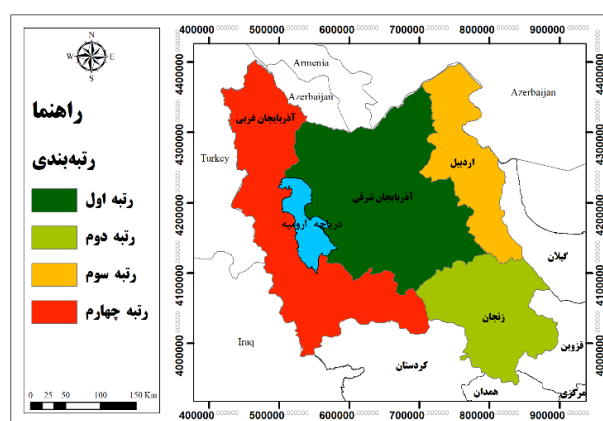
$$k_{ic} = \frac{\lambda(S_i) + (1 - \lambda)(P_i)}{(\lambda \max S_i + (1 - \lambda) \max P_i)}; 0 \leq \lambda \leq 1 \quad \text{رابطه (۵)}$$

$$k_i = (k_{ia} k_{ib} k_{ic})^{\frac{1}{3}} + \frac{1}{3} (k_{ia} + k_{ib} + k_{ic}) \quad \text{رابطه (۶)}$$

جدول ۷. رتبه‌بندی استان‌های شمال غرب با استفاده از مدل کوکوسو

شهرستان	Ka	رتبه	Kb	رتبه	Kc	رتبه	Ki	رتبه
آذربایجان شرقی	۰/۲۹۳	۱	۳/۶۴۵	۱	۱/۰۰۰	۱	۲/۶۶۹	۱
آذربایجان غربی	۰/۲۲۶	۳	۲/۰۴۷	۴	۰/۷۷۰	۳	۱/۷۲۳	۴
اردبیل	۰/۲۱۷	۴	۲/۲۱۴	۳	۰/۷۳۹	۴	۱/۷۶۵	۳
زنجان	۰/۲۶۴	۲	۳/۳۳۷	۲	۰/۸۹۸	۲	۲/۴۲۴	۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

شکل ۲. رتبه‌بندی استان‌های شمال غرب کشور

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

مطابق جدول (۷) و شکل (۲)، می‌توان نتیجه گرفت که استان آذربایجان شرقی به عنوان برترین استان از لحاظ توسعه اقتصادی و زیرساخت‌های صنعتی، معدنی و حمل و نقل شناخته می‌شود. زنجان نیز با پتانسیل بالا در زمینه معادن و زیرساخت‌های حمل و نقل در جایگاه دوم قرار دارد. اردبیل و آذربایجان غربی به عنوان استان‌های سوم و چهارم نشان‌دهنده نیاز به توجه بیشتر در زمینه توسعه صنعتی، مالی و کشاورزی هستند. به‌طوری‌که استان آذربایجان شرقی به دلایلی چون توسعه‌یافتگی صنعتی، تولید ناخالص داخلی و توزیع بهینه عملکرد اعتبارات و استان زنجان به دلایلی چون بالاتری نسبت معادن در حال بهره‌برداری و سرانه ارزش تولیدات معادن و از طرفی تراکم بالای زیرساخت‌های حمل‌ونقلی وضعیت بهتری نسبت به استان‌های اردبیل و آذربایجان غربی دارند. شناسایی نقاط قوت و ضعف هر استان می‌تواند به مدیران دولتی و سرمایه‌گذاران کمک کند تا تصمیمات بهتری در راستای توسعه اقتصادی و بهبود زیرساخت‌ها اتخاذ کنند. همچنین، توجه به سیاست‌های مالی و توسعه‌ای در هر استان می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی و افزایش کیفیت زندگی شهروندان کمک کند و در رقابت‌پذیری منطقه‌ای تأثیرگذار باشد.

یافته‌های تحلیلی

پس از رتبه‌بندی استان‌های شمال غرب کشور، به بررسی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در میان این استان‌ها از طریق نرم‌افزار SWOT-Meta پرداخته شده است. مطابق نتایج تحلیل آماری، به دلیل اینکه استان آذربایجان شرقی وضعیت بهینه‌تری نسبت به سایر استان‌های مورد بررسی دارا می‌باشد، در این بخش به عنوان استان پایه در نظر گرفته شده است. در ادامه جهت بررسی این استان‌ها به شناسایی منابع و توانایی‌های مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه‌ای میان آن‌ها با استفاده از داده‌های آماری و اسناد بالادست (سند آمایش استان) پرداخته شده است و از آنجایی که اهمیت هر یک از این منابع و توانایی‌ها یکسان نمی‌باشد بنابراین در جهت وزن‌دهی از نظر ۵ کارشناس خبره استفاده شده است؛ که پس از وزن‌دهی به هر یک از منابع و توانایی‌های مؤثر، میانگین وزنی آن‌ها محاسبه و نتایج این بررسی در جدول (۸) نشان داده شده است:

جدول ۸. منابع و توانایی‌های مؤثر

ردیف	منابع و توانایی‌های مؤثر	وزن
۱	وجود شرایط محیطی لازم جهت تبدیل شدن به قطب کشاورزی هوشمند و ارگانیک	۷
۲	وجود زیرساخت‌های لازم جهت فرآوری گیاهان دارویی و عرقیات	۵
۳	وجود زیرساخت‌های لازم جهت فرآوری محصولات دامی	۶
۴	وجود زیرساخت‌های زیربنایی جهت تبدیل شدن به هاب لجستیکی	۸
۵	وجود ساختار اداری جهت ارائه خدمات لجستیکی و ترانزیتی و مبادلات بین‌المللی	۶

ردیف	منابع و توانایی‌های مؤثر	وزن
۶	وجود زیرساخت‌های لازم جهت تبدیل شدن به قطب فعالیت‌های صنعتی	۷
۷	وجود صنایع با تکنولوژی‌های جدید و فعالیت گسترده شرکت‌های دانش بنیان	۷
۸	وجود صنایع بسته‌بندی و پلاستیک به جهت فرآوری کالاهای تجاری	۶
۹	وجود شرایط محیطی و زیرساخت‌های لازم جهت تبدیل شدن به قطب فعالیت‌های معدنی	۷
۱۰	قابلیت استخراج و فرآوری مواد معدنی	۵
۱۱	وجود قابلیت‌های محیطی جهت تولید انرژی‌های تجدیدپذیر و فعالیت گسترده شرکت‌های دانش بیان	۶
۱۲	قابلیت هدایت جریان‌ها (صادرات و واردات) و تعاملات جهانی با تمرکز بر تجارت، ترانزیت	۶
۱۳	وجود پتانسیل‌های ویژه در زمینه علوم و تکنولوژی با تأکید بر روی صنایع های تک	۸
۱۴	وجود شرایط بهینه سرمایه‌گذاری و امکان دریافت تسهیلات	۷
۱۵	وجود امنیت منطقه‌ای جهت سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت‌های تجاری	۹
	مجموع وزن‌ها	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

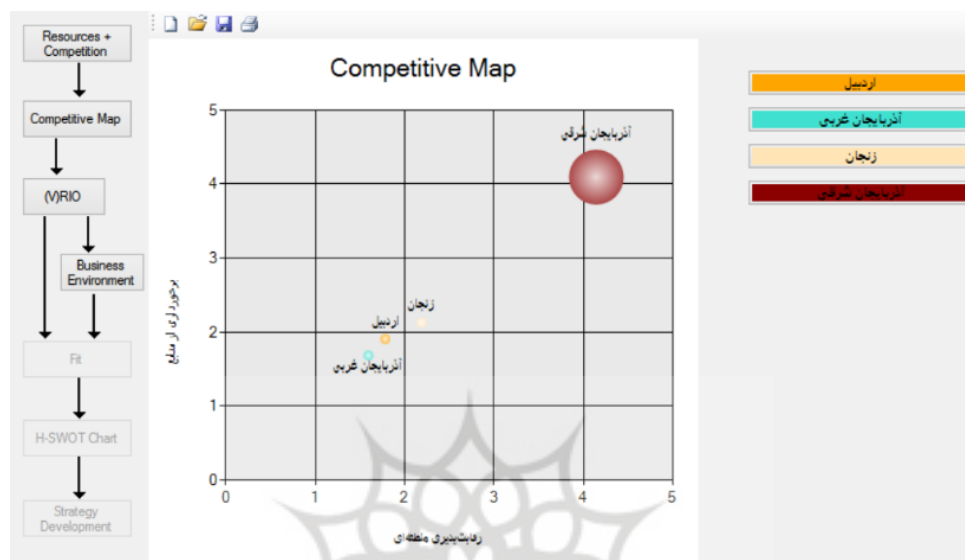
مطابق جدول (۸)، گویه «وجود امنیت منطقه‌ای جهت سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت‌های تجاری» با وزن ۹ بیشترین وزن و دو گویه «وجود زیرساخت‌های لازم جهت فرآوری گیاهان دارویی و عرقیات» و «قابلیت استخراج و فرآوری مواد معدنی» با وزن ۵ کمترین وزن را میان سایر منابع و توانایی‌های مؤثر به دست آورده‌اند. در ادامه به شناسایی ابعاد رقابتی و تعیین واحد اندازه‌گیری پرداخته شده است به‌طوری‌که دو بعد متمایزکننده در منابع و توانایی‌های شناسایی تحت عنوان برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای تدوین گردیده است. در ادامه، باید تعیین کرد که این شهرستان‌ها به لحاظ شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به یکدیگر در چه وضعیتی قرار دارند در این راستا برای انجام این مقایسه‌ها از پنج سطح بسیار پایین‌تر (۱)، پایین‌تر (۲)، تقریباً برابر (۳)، فراتر (۴) و بسیار فراتر (۵) استفاده شده است و استان آذربایجان شرقی به عنوان استان پایه در نظر گرفته شده است که نتایج این بررسی در جدول (۹) نشان داده شده است:

جدول ۹. مقایسه استان آذربایجان شرقی با سایر استان‌های شمال غرب کشور

منابع و توانایی‌های مؤثر	اردبیل	آذربایجان غربی	زنجان
وجود شرایط محیطی لازم جهت تبدیل شدن به قطب کشاورزی هوشمند و ارگانیک	پایین‌تر	فراتر	فراتر
وجود زیرساخت‌های لازم جهت فرآوری گیاهان دارویی و عرقیات	فراتر	فراتر	فراتر
وجود زیرساخت‌های لازم جهت فرآوری محصولات دامی	پایین‌تر	فراتر	فراتر
وجود زیرساخت‌های زیربنایی جهت تبدیل شدن به هاب لجستیکی	بسیار فراتر	بسیار فراتر	بسیار فراتر
وجود ساختار اداری جهت ارائه خدمات لجستیکی و ترانزیتی و مبادلات بین‌المللی	فراتر	فراتر	بسیار فراتر
وجود زیرساخت‌های لازم جهت تبدیل شدن به قطب فعالیت‌های صنعتی	بسیار فراتر	بسیار فراتر	برابر
وجود صنایع با تکنولوژی‌های جدید و فعالیت گسترده شرکت‌های دانش بنیان	بسیار فراتر	بسیار فراتر	فراتر
وجود صنایع بسته‌بندی و پلاستیک به جهت فرآوری کالاهای تجاری	بسیار فراتر	بسیار فراتر	فراتر
وجود شرایط محیطی و زیرساخت‌های لازم جهت تبدیل شدن به قطب فعالیت‌های معدنی	بسیار فراتر	فراتر	پایین‌تر
قابلیت استخراج و فرآوری مواد معدنی	بسیار فراتر	فراتر	بسیار پایین‌تر
وجود قابلیت‌های محیطی جهت تولید انرژی‌های تجدیدپذیر و فعالیت گسترده شرکت‌های دانش بیان	فراتر	فراتر	فراتر
قابلیت هدایت جریان‌ها (صادرات و واردات) و تعاملات جهانی با تمرکز بر تجارت، ترانزیت	فراتر	فراتر	فراتر
وجود پتانسیل‌های ویژه در زمینه علوم و تکنولوژی با تأکید بر روی صنایع های تک	فراتر	فراتر	فراتر
وجود شرایط بهینه سرمایه‌گذاری و امکان دریافت تسهیلات	فراتر	بسیار فراتر	فراتر
وجود امنیت منطقه‌ای جهت سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت‌های تجاری	فراتر	فراتر	برابر

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول (۹) نشان‌دهنده مقایسه استان آذربایجان شرقی با دیگر استان‌های شمال غرب کشور از نظر عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری منطقه‌ای می‌باشد. پس از مقایسه منابع و توانایی‌های مؤثر، باید تعیین کرد که کدام ابعاد رقابتی با منابع و توانایی‌ها نسبتاً ارتباط بیشتری دارند. در پایان این مرحله نقشه رقابتی میان استان‌های شمال غرب کشور ترسیم خواهد شد. در حقیقت این نقشه بیانگر وضعیت و موقعیت این استان‌ها نسبت به یکدیگر و بر اساس دو بعد برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای می‌باشد؛ که نتایج این بررسی در شکل (۳) نشان داده شده است:

شکل ۳. موقعیت رقابتی میان استان‌های شمال غرب کشور
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در شکل (۳)، وضعیت استان‌های شمال غرب کشور نسبت به یکدیگر و بر اساس دو بعد برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای نشان داده شده است و همان‌طور که از این شکل مشخص است، که آذربایجان شرقی به عنوان استانی پیشرو در برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای، نقش کلیدی در توسعه اقتصادی این ناحیه ایفا می‌کند. در حالی که استان‌های زنجان، اردبیل و آذربایجان غربی در رده‌های بعدی قرار دارند، این موضوع حاکی از وجود تفاوت‌های قابل توجه در توانمندی‌های اقتصادی و منابع طبیعی استان‌هاست. به این موضوع در بخش تحلیل‌های آماری پژوهش نیز اشاره شده بود که این استان به دلایل عمده‌ای نظیر زیرساخت‌های صنعتی، معدنی و حمل و نقل نسبت به سایر استان‌ها وضعیت بهینه‌تری را تجربه می‌کند. در ادامه مزیت رقابتی هر یک از این استان‌ها به تفکیک هر یک از ابعاد رقابتی و به صورت مجموع در جدول (۱۰) نشان داده شده است، با توجه به اینکه استان آذربایجان شرقی به عنوان استان پایه در نظر گرفته شده است، بنابراین مطابق خروجی نرم‌افزار Meta-SWOT، این استان فاقد امتیاز می‌باشد و به همین دلیل در جدول (۱۰) نشان داده نشده است.

جدول ۱۰. مزیت رقابتی هر یک از استان‌های شمال غرب کشور

مناطق	افزایش برخورداری از منابع		افزایش رقابت‌پذیری منطقه‌ای		مجموع		رتبه
	مطلق	نرمال شده	مطلق	نرمال شده	مطلق	نرمال شده	
اردبیل	۱/۷۸	۰/۹۶	۱/۹۰	۱	۳/۶۸	۱/۹۶	۲
آذربایجان غربی	۱/۵۹	۰/۸۶	۱/۶۸	۰/۸۸	۳/۲۷	۱/۷۴	۱
زنجان	۲/۱۹	۱/۱۸	۲/۱۳	۱/۱۲	۴/۳۲	۲/۳۰	۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳.

مطابق جدول (۱۰)، استان زنجان امتیاز مطلق (۴/۳۲)، استان اردبیل امتیاز مطلق (۳/۶۸) و استان آذربایجان غربی امتیاز مطلق (۳/۲۷) را از لحاظ مزیت رقابتی دریافت نموده‌اند. این موضوع نشانگر این است که بر اساس منابع و توانایی‌های مؤثر هر یک از استان‌های شمال غرب کشور به لحاظ برخورداری از مزیت‌های رقابتی در دو بعد برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای با یکدیگر متفاوت هستند و همچنین مطابق نتایج این جدول، استان آذربایجان شرقی به‌عنوان استان برتر به لحاظ برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای در میان این استان‌ها در رتبه اول و سپس در رتبه دوم، استان زنجان قرار گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

مطابق با نظریه‌های رایج در حوزه رقابت‌پذیری منطقه‌ای، اقتصاد کلاسیک بر اساس نظریه‌های آدام اسمیت و دیوید ریکاردو به توزیع منابع و مزیت‌های نسبی تأکید دارد. در این راستا، استان آذربایجان شرقی به عنوان نخستین استان، با برخورداری از منابع و وجود زیرساخت‌های صنعتی، معدنی و حمل و نقل، می‌تواند مزیت‌های نسبی بالایی را ارائه دهد. به همین ترتیب، زنجان به عنوان دومین استان با تولیدات معادن و زیرساخت‌های حمل و نقل، قادر به ایجاد رقابت‌پذیری است. مطابق با نظریه نئوکلاسیک که بر پایه تعادل بازار و تخصیص بهینه منابع استوار است، کارایی و بهره‌وری عوامل تولید بر عملکرد اقتصادی تأثیرگذار است. استان اردبیل با جاذبه‌های گردشگری و منابع طبیعی منحصر به فرد، اگرچه در مقام سوم قرار دارد، اما می‌تواند با بهبود بهره‌وری و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، بهبود چشمگیری در رقابت‌پذیری خود ایجاد کند. در مقابل، آذربایجان غربی با چالش‌های اقتصادی و کمبود سرمایه‌گذاری، در مقام چهارم قرار گرفته و نیاز به اصلاحات ساختاری و افزایش سرمایه‌گذاری دارد. کینزی به نقش تقاضا و دخالت دولت در اقتصاد تأکید دارد و می‌تواند به تحلیل وضعیت اقتصادی این استان‌ها از منظر تقاضای کل و سیاست‌های حمایتی بپردازد به‌طوری‌که استان آذربایجان شرقی با سیاست‌های توسعه‌ای و حمایت از صنایع کوچک و متوسط، توانسته است به رشد اقتصادی خود ادامه دهد. در این راستا، اردبیل و آذربایجان غربی نیز می‌توانند با توجه به سیاست‌های توسعه‌ای، به افزایش تقاضا و ایجاد اشتغال کمک کنند. همچنین، جغرافیای اقتصادی و مزایای موقعیتی استان‌ها در تحلیل رقابت‌پذیری آن‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. استان آذربایجان شرقی به دلیل نزدیکی به مرزهای خارجی و وجود زیرساخت‌های حمل و نقل مناسب، توانسته است به عنوان یک هاب تجاری و صنعتی عمل کند. زنجان نیز با قرارگیری در مسیرهای اصلی تجاری، می‌تواند به عنوان یک نقطه جذب سرمایه و توسعه اقتصادی شناخته شود. از سوی دیگر، اردبیل با جاذبه‌های گردشگری و منابع طبیعی، می‌تواند به عنوان یک مقصد گردشگری مهم در شمال غرب ایران مطرح شود. در نهایت، نظریه اقتصاد تکاملی به تغییرات و تحولات در ساختار اقتصادی و نهادها اشاره دارد. استان آذربایجان شرقی با تحولات مثبت در زمینه فناوری و نوآوری، به عنوان پیشرو در رقابت‌پذیری شناخته می‌شود. زنجان نیز با توجه به ظرفیت‌های معدنی و وجود زیرساخت‌های حمل‌ونقلی، قابلیت توسعه و نوآوری را داراست. در مقابل، استان‌های اردبیل و آذربایجان غربی باید با توجه به تحولات اقتصادی و نیازهای بازار، به اصلاحات و بهبود ساختارهای اقتصادی خود بپردازند تا بتوانند در مسیر رقابت‌پذیری قرار گیرند.

در نهایت با مقایسه نتایج این پژوهش با سایر پژوهش‌ها می‌توان اشاره کرد که نتایج این پژوهش با پژوهش‌های جامی (۱۳۹۹) همسو نمی‌باشد به‌طوری‌که پژوهش حاضر رتبه‌بندی متفاوتی از استان‌های شمال غرب کشور را ارائه نموده است، البته دلیل اصلی این تمایز می‌تواند در شاخص‌های انتخابی و وزن انتخابی برای شاخص‌ها باشد. با پژوهش آل عمران و همکاران (۱۳۹۸) به جهت وضعیت بهتر استان آذربایجان شرقی نسبت به سایر استان‌های شمال غرب همسو می‌باشد. همچنین با پژوهش محمدی و نوری (۱۳۹۶) در راستای سنجش توان اقتصادی استان‌های ایران برای توسعه منطقه‌ای همسو نمی‌باشد به‌طوری‌که مطابق یافته‌های این پژوهش بر مبنای توان اقتصادی توسعه منطقه‌ای استان‌های شمال غرب به ترتیب آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، اردبیل و زنجان می‌باشند که مغایر با یافته‌های این پژوهش می‌باشد، به‌نظر می‌رسد تفاوت در روش پژوهش و همچنین سال پایه داده‌های آماری، عامل اصلی این مغایرت باشد.

استان‌های شمال غرب کشور به‌عنوان مناطقی با پتانسیل‌های اقتصادی بالا، ظرفیت‌های متنوعی برای رقابت‌پذیری دارند. این استان‌ها با برخورداری از منابع طبیعی غنی، نظیر آب‌وخاک حاصلخیز، امکان توسعه کشاورزی و صنایع غذایی را فراهم می‌کنند. همچنین، موقعیت جغرافیایی این استان‌ها به‌عنوان دروازه‌ای به کشورهای همسایه، فرصت‌های مناسبی برای توسعه تجارت و صادرات محصولات محلی ایجاد می‌کند. با توجه به وجود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، از جمله راه‌های ارتباطی و شبکه‌های حمل‌ونقل ریلی، امکان تسهیل تبادل کالا و خدمات افزایش می‌یابد. علاوه بر این، نیروی کار جوان و تحصیل‌کرده در این استان‌ها، یکی دیگر از مزیت‌های رقابتی آن‌ها محسوب می‌شود. توسعه صنایع دانش‌بنیان و فناوریانه، می‌تواند به بهبود بهره‌وری و افزایش توان رقابتی این مناطق کمک کند. همچنین، با توجه به سرمایه‌گذاری‌های اخیر در بخش گردشگری، استان‌های شمال غرب فرصت‌های مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی دارند. در نهایت، با برنامه‌ریزی صحیح و همکاری میان دولت و بخش خصوصی، می‌توان به ارتقاء سطح رقابت‌پذیری اقتصادی این استان‌ها کمک کرد و زمینه‌های رشد و توسعه پایدار را فراهم ساخت.

یافته‌های این پژوهش نشانگر این است که در بررسی وضعیت برخورداری از منابع چهار استان شمال غرب کشور، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و زنجان، استان آذربایجان شرقی در میان سایر استان‌ها به‌عنوان پیشروترین استان در حوزه توسعه اقتصادی و زیرساخت‌های صنعتی، معدنی و حمل‌ونقل به شمار می‌رود. استان زنجان نیز با قابلیت‌های فراوان در زمینه معادن و زیرساخت‌های حمل‌ونقل در رتبه دوم قرار گرفته است. استان‌های اردبیل و آذربایجان غربی به‌عنوان جایگاه‌های سوم و چهارم، نیازمند توجه بیشتری در زمینه‌های توسعه صنعتی، مالی و کشاورزی هستند. به‌طور کلی، آذربایجان شرقی به دلیل توسعه‌یافتگی صنعتی، میزان تولید ناخالص داخلی و بهینه‌سازی عملکرد اعتبارات و زنجان به سبب نسبت بالای معادن فعال و سرانه ارزش تولیدات معدنی و همچنین وجود زیرساخت‌های حمل‌ونقل متراکم، وضعیت بهتری نسبت به اردبیل و آذربایجان غربی دارند. این موضوع در یافته‌های مدل کوکوسو نیز مورد تأیید قرار گرفته است به‌طوری‌که مطابق نتایج این مدل استان آذربایجان شرقی با مقدار ۲/۶۶۹ در رتبه اول، استان زنجان با مقدار ۲/۴۲۴ در رتبه دوم، استان اردبیل با مقدار ۱/۷۶۵ در رتبه سوم و استان آذربایجان غربی با مقدار ۱/۷۲۳ در رتبه چهارم قرار گرفته است. همچنین مطابق نتایج مدل متاسوات و منابع و توانایی‌های مؤثر شناسایی شده، استان آذربایجان شرقی به‌عنوان استان برتر به لحاظ برخورداری از منابع و رقابت‌پذیری منطقه‌ای در میان این استان‌ها در رتبه اول و سپس در رتبه دوم، استان زنجان قرار گرفته است، همچنین استان اردبیل و آذربایجان غربی به ترتیب در رتبه‌های سوم و چهارم قرار گرفته‌اند.

یافته‌های این پژوهش بر مبنای نظریه‌های اقتصادی مانند نظریه اقتصاد کلاسیک، اقتصاد تکاملی و جغرافیای اقتصادی نشان می‌دهد که تأثیر قابلیت‌ها و پتانسیل‌های محیطی در ارتقاء سطح توان‌های اقتصادی جوامع انسانی نقش بسیار مهم و حیاتی ایفا می‌کند. بر اساس نظریه اقتصاد کلاسیک، منابع طبیعی، نیروی کار و سرمایه‌های فیزیکی و انسانی به‌عنوان عوامل کلیدی رشد اقتصادی محسوب می‌شوند که در صورت بهره‌برداری بهینه، منجر به افزایش تولید و توسعه اقتصادی می‌گردند. در نظریه اقتصاد تکاملی، تأکید بر فرآیندهای یادگیری، نوآوری و انطباق مداوم با تغییرات محیطی وجود دارد؛ بنابراین، قابلیت‌ها و پتانسیل‌های محیطی می‌توانند زمینه‌ساز توسعه پایدار و بهره‌برداری هوشمندانه از منابع باشند. همچنین، طبق اصول جغرافیای اقتصادی، مکان‌مندی و توزیع فضایی عوامل اقتصادی نقش مهمی در تعیین سطح رقابت‌پذیری منطقه‌ای دارند؛ به گونه‌ای که نزدیکی به بازارهای عمده، زیرساخت‌های ارتباطی و منابع طبیعی غنی، می‌تواند مزیت‌های رقابتی قابل توجهی برای مناطق مختلف ایجاد کند. در این رستا مطابق نتایج این پژوهش بهره‌مندی استان آذربایجان شرقی از قابلیت‌ها و پتانسیل‌های محیطی بهتر نسبت به سایر استان‌های مورد بررسی، بر اساس نظریه مرکز-پیرامون، این استان را به‌عنوان یک قطب توسعه‌یافته معرفی می‌کند که از توان رقابتی بالایی در عرصه اقتصادی در میان این جوامع برخوردار است. در نتیجه، ارتقاء و بهره‌برداری مؤثر از قابلیت‌ها و پتانسیل‌های محیطی، نه تنها سطح توان‌های اقتصادی جوامع انسانی را افزایش می‌دهد، بلکه نقش مهمی در تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای، جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، توسعه فناوری و ایجاد فرصت‌های شغلی ایفا می‌کند.

از محدودیت‌های اصلی این پژوهش می‌توان به دسترسی به داده‌های بروز و قابل قیاس برای استان‌های شمال غرب اشاره کرد به‌طوری‌که آخرین داده در دسترس و مصوب مرکز آمار ایران مربوط به سال ۱۴۰۱ می‌باشد. همچنین با توجه به یافته‌های پژوهش و به تفکیک استان‌های مورد مطالعه، پیشنهادهای کاربردی زیر تدوین گردیده است:

• استان آذربایجان شرقی

۱. بهبود وضعیت زیرساخت‌ها تأسیساتی و حمل‌ونقلی برای صنایع و تشویق سرمایه‌گذاری در حوزه‌های فناورانه و نوآورانه.
۲. بهره‌برداری از موقعیت جغرافیایی استان برای ایجاد هاب‌های تجاری بین‌المللی و تشویق واردات و صادرات کالا.
۳. ارائه تسهیلات مالی و مشاوره‌ای به صنایع کوچک و متوسط برای افزایش تولید و اشتغال.
۴. همکاری با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی برای توسعه فناوری‌های نوین و افزایش بهره‌وری به خصوص از ظرفیت دانشگاه تبریز.

• استان زنجان

۱. سرمایه‌گذاری در بهبود جاده‌ها و شبکه‌های ریلی برای تسهیل دسترسی به بازارها.
۲. تشویق به سرمایه‌گذاری در صنایع تبدیلی برای استفاده بهینه از منابع معدنی.
۳. راه‌اندازی مراکز نوآوری برای ارتقاء فناوری‌های جدید در صنایع معدنی و تولیدی.

• استان اردبیل

۱. بهبود زیرساخت‌ها در حوزه گردشگری شامل هتل‌ها، جاده‌ها و مراکز تفریحی.
۲. ایجاد کمپین‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی استان به بازارهای داخلی و خارجی.
۳. تشویق به استفاده از تکنیک‌های کشاورزی پایدار و محصولات ارگانیک که می‌تواند به توسعه بازارهای صادراتی کمک کند.
۴. آموزش و حمایت از کارآفرینان محلی در زمینه کسب و کارهای کوچک و متوسط در جهت مردمی‌سازی اقتصاد محلی.

• استان آذربایجان غربی

۱. شناسایی و رفع موانع قانونی و اداری که مانع از جذب سرمایه‌گذاری می‌شود و هموارسازی فرآیند سرمایه‌گذاری‌ها به خصوص در بخش مشارکت عمومی-خصوصی
۲. ایجاد مشوق‌های مالی و قانونی برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی به استان.
۳. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطات برای بهبود دسترسی به بازارهای داخلی و خارجی.
۴. استفاده بهینه از ظرفیت ترانزیتی استان با تمرکز بر پایانه‌های مرزی استان و ایجاد دهکده‌های لجستیکی در این مراکز.

منابع

- امان‌پور، سعید و محمدی، چنور (۱۴۰۰). تحلیلی بر پراکنش فضایی توسعه و نابرابری‌های منطقه‌ای در استان ایلام. *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۱(۴۲)، ۱۰۲-۱۱۷. doi: 10.30495/jzpm.2021.4210
- آذری، زهرا؛ برادران خانیان، زینب و اصغرپور، حسین (۱۴۰۲). سنجش مزیت نسبی فعالیت‌های اقتصادی در استان گیلان: رهیافت مدل اقتصاد پایه و مدل تغییر سهم. *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۴(۱)، ۴۱-۵۶. doi: 10.22124/gscsj.2023.22267.1164
- آل عمران، رویا؛ رحیم‌زاده، فرزاد و شکوهی فرد، سیامک (۱۳۹۸). سنجش سطح توسعه پایدار با کاربرد شاخص توسعه انسانی (مطالعه موردی: استان‌های شمال غرب کشور). *توسعه پایدار محیط جغرافیایی*، ۱(۱)، ۱۷-۳۲. <https://doi.org/10.52547/sdge.1.1.17>
- برزگر، صادق و رسولی، محمد (۱۴۰۲). تبیین رقابت‌پذیری مناطق مرزی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کردستان). *برنامه ریزی فضایی*، ۱۳(۳)، ۵۵-۷۸. <https://doi.org/10.22108/sppl.2023.136979.1708>
- پژوهشکده آمار (۱۴۰۱). گزارش بررسی ساختار اقتصادی استان‌های کشور و سهم و نقش آن‌ها در تولید ناخالص داخلی بر اساس آمار حساب‌های استان طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰. قابل دسترس از <https://src.ac.ir/analytical-reports/ID/6791>
- جامی، امید (۱۳۹۹). ارزیابی استان‌های شمال غربی ایران از نظر شاخص‌های غالب اقتصادی آنها با مدل ویکور. *فصلنامه پژوهشی شهرسازی و معماری هویت محیط*، ۱(۲)، ۳۹-۲۲. [https://doi.org/10.22034/\(jrpa-ei\).2020.113950](https://doi.org/10.22034/(jrpa-ei).2020.113950)
- جبارنژاد، بهناز؛ موسوی، میرنجف و محمدنژاد؛ وحید (۱۴۰۱). تبیین عوامل موثر بر رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آمایش سرزمین در استان آذربایجان غربی. *دانش شهرسازی*، ۶(۴)، ۹۰-۱۰۹. <https://doi.org/10.22124/upk.2023.22748.1795>
- جوانشیری، مهدی و شایان، حمید (۱۳۹۶). تحلیل فضایی مزیت نسبی اشتغال در گروه‌های عمده شغلی استان‌های کشور طی سال‌های ۸۵ و ۹۰. *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۷(۲۷)، ۱-۲۰. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_2452.html
- حسین زاده، رباب (۱۴۰۰). تحلیل رقابت‌پذیری شاخص‌های بهداشتی- درمانی استان‌های کشور با استفاده از تکنیک ماباک. *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۹(۱)، ۲۰۷-۲۳۶. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.68212.1004>
- حسین‌زاده، رمضان و رحیمی، صالحه (۱۴۰۱). سنجش و اولویت‌بندی ضریب رقابت‌پذیری منطقه ای در ایران بر اساس مولفه‌های اقتصاد دانش. *زیست بوم نوآوری*، ۲(۳)، ۴۵-۶۳. https://innoeco.usb.ac.ir/article_8607.html
- حنفی، علی؛ رادسر، مصطفی و پاشاپور، حجت اله (۱۴۰۲). ارزیابی و پهنه‌بندی تقویم اکوتوریسم منطقه شمال غرب کشور در جهت توسعه فعالیت‌های گردشگری. *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۷(۴)، ۷۹۳-۸۱۰. https://www.jget.ir/article_158355.html?lang=en
- خزایی، مصطفی و ساسان پور، فرزانه (۱۴۰۲). تحلیل و ارزیابی شاخص‌های راهبرد توسعه شهری ملارد با استفاده از مدل کوداس. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۷(۸۴)، ۵۷-۷۰. <https://doi.org/10.22034/gp.2022.50103.2966>
- داداش پور، هاشم و ده ده جانی، مهدی (۱۳۹۴). شناسایی و اولویت بندی عوامل ریشه ای تأثیرگذار در ارتقای رقابت پذیری منطقه‌ای مورد مطالعاتی: استان کردستان. *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۵(۱۹)، ۲۷-۴۲. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_911.html
- زبردست، اسفندیار و حق روستا، سمیه (۱۳۹۶). گونه‌شناسی رویکردهای نظری و تجربی نابرابری‌های منطقه‌ای. *نامه معماری و شهرسازی*، ۱۰(۱۹)، ۱۵۳-۱۶۹. <https://www.sid.ir/paper/215865/fa>
- زیاری، کرامت‌اله و احسانی فرد، علی اصغر (۱۴۰۱). بررسی رقابت پذیری شهرها توسط شاخص های شهر اثرگذار و شهر قدرتمند

- با تلفیق مدل الماس پورتر «diamond model» و تکنیک «Fuzzy dematel» مورد پژوهی: دارالمرحمه سمنان). برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۶(۲)، ۱۲۷-۱۵۹. <http://dx.doi.org/10.2022/hsmssp.26.2.6>
- ساسان پور، فرزانه و جعفری راد، مریم (۱۴۰۰). تحلیل رقابت پذیری منطقه ای با رویکرد سناریونگاری (مورد مطالعه شهرستان های استان البرز). فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۲(۳)، ۵۱-۷۲. <http://jvfc.ir/article-1-92-fa.html>
- ستوده، نازنین زهرا؛ فتح اللهی، جمال و موسوی، میرنجف (۱۴۰۰). تبیین رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده نگاری (مطالعه موردی: استان کرمانشاه). فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۴)، ۳۹-۵۶. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082>
- صالحی ابر، خدیجه؛ محمدزاده، پرویز و بهبودی، داود (۱۳۹۹). ارزیابی شهر تبریز به‌عنوان شهر خلاق صنایع دستی و هنرهای مردمی براساس مدل بهینه‌کاوی طی دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۹۰. اقتصاد شهری، ۵(۱)، ۱-۱۶. <https://doi.org/10.22108/ue.2020.124028.1149>
- عمرزاده، داوود؛ پورمرادیان، سامره؛ ولیزاده کامران، خلیل؛ فیضی زاده، بختیار و خلاق، هدی (۱۴۰۱). قابلیت سنجی توسعه گردشگری طبیعی (اکوتوریسم) در استان آذربایجان غربی براساس تحلیل های مکانی GIS. جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۶(۷۹)، ۲۴۳-۲۵۶. <https://doi.org/10.22034/gp.2020.41782.2711>
- قربانی، رسول و علی‌بخشی، آمنه (۱۴۰۲). واکاوی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌پژوهی (موردپژوهی: استان آذربایجان شرقی). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۱(۱)، ۲۱۰-۱۷۳. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.76528.1141>
- ماکوئی‌طلاتپه، منیژه؛ موسوی، میرنجف و جوان، خدیجه (۱۴۰۱). تحلیل و ارزیابی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان جلفا). پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۵۴(۳)، ۱۱۲۵-۱۱۴۲. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2021.312426.1008197>
- محمدپناهی، صدیقه؛ وارثی، حمیدرضا و تقوایی، مسعود (۱۴۰۲). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه منطقه‌ای ایلام بر مبنای رقابت‌پذیری منطقه‌ای. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۱(۱)، ۲۱۱-۲۳۳. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.79363.1205>
- محمدی، علیرضا و نوری، سپیده (۱۳۹۶). سنجش توان اقتصادی استان‌های ایران برای توسعه منطقه‌ای. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۲۱(۶)، ۹۱-۱۰۶. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/978748>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها ۱۴۰۱-۱۳۹۷. چاپ اول. <https://amar.org.ir/Portals/0/Articles/jayegah.ostan.1401.pdf?ver=Ea3tUqUYQ8t20kKy58IMag%3d%3d>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). سالنامه مرکز آمار ایران. قابل دسترس از: <https://amar.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/6200/Files/36991/1401.pdf>
- مقیسه، محمد جواد؛ احمدی، حسن و همافر، میلاد (۱۴۰۱). برنامه‌ریزی برای رقابت‌پذیری شهری در مقیاس منطقه (مورد مطالعه: استان مازندران). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۷(۲۱)، ۲۵-۵۸. <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.66316.1412>
- موسوی، میرنجف؛ بهرامی جاف، ساجد و مازندرانی، دریا (۱۴۰۰). تحلیل مدیریت رقابت گردشگری در مناطق مرزی (مطالعه موردی: منطقه مرزی بانه). علوم و فنون مرزی، ۱۰(۳۷)، ۱۰۹-۱۴۲. http://bst.jrl.police.ir/article_96375.html
- موسوی، میرنجف؛ مجنونی توتاخانه، علی؛ آفتاب، احمد و مفرح بناب، مجتبی (۱۳۹۸). تحلیل شاخص عدالت فضایی در روستاهای گردشگرپذیر (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی). پژوهش‌های جغرافیایی انسانی (پژوهش های جغرافیایی)، ۳(۳)، ۵۱-۵۶. https://jhgr.ut.ac.ir/article_61831.html

- موسوی، میرنجف؛ اسکندری ثانی، محمد؛ کهکی، فاطمه سادات و مفاخری، عظیمه (۱۳۹۸). تحلیل فضایی اثرات کارخانه سیمان لار در توسعه منطقه ای با رویکرد تاب آوری (مطالعه موردی: بخش رودآب شهرستان سبزوار). *فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)*، ۹(۳۴)، ۳۹۳-۴۰۸. https://www.jgeoqeshm.ir/article_89094.html
- موسوی، میرنجف؛ بایرام‌زاده، نیما و حسن‌پور قطلو، احمد (۱۴۰۳). بررسی روند تمرکزگرایی در ایران با تأکید بر شاخص‌های اقتصادی. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی/اقتصادی*، ۶(۱۹)، ۸۵-۹۹.
- <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2033082.1191>
- موسوی، میرنجف و بایرام‌زاده، نیما (۱۴۰۳). بررسی ارتباط توسعه‌یافتگی و رقابت‌پذیری منطقه‌ای در شهرستان‌های مرزی (نمونه موردی: شهرستان‌های مرزی استان آذربایجان غربی). *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۲۲(۳)، ۲۳۱-۲۵۹.
- <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87112.1410>
- مولائی، اصغر (۱۳۹۸). واکاوی قابلیت‌های رقابت‌پذیری شهری و منطقه‌ای زمینه‌گرا (نمونه موردی شهر تبریز). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۹(۴)، ۱۰۹-۱۳۸. <https://doi.org/10.22108/sppl.2019.116940.1381>
- هاشم‌زاده قلعه جوق، فرشید و زالی، نادر (۱۳۹۹). تبیین کارکردی جهت‌گیری‌های توسعه با تأکید بر تعادل منطقه‌ای (مورد مطالعه: استان آذربایجان غربی). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۴)، ۸۶۱-۸۸۸.
- <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.302993.1292>
- هاشمی دیزج، عبدالرحیم؛ آذری، زهرا و برادران، زینب (۱۴۰۲). سنجش مزیت نسبی فعالیت‌های اقتصادی در شرایط محیطی و منطقه‌ای استان‌های شمال غرب ایران: رهیافت مدل اقتصاد پایه و مدل تغییر سهم. *مطالعات علوم محیط زیست*، ۸(۱)، ۵۹۴۳-۵۹۵۹. https://www.jess.ir/article_160792.html?lang=fa
- هاشمی دیزج، عبدالرحیم؛ نظافت تکه، بهروز و عبیدی حمل آباد، سایه (۱۴۰۴). توان‌سنجی پتانسیل‌های ژئوتوریستی و ژئومورفولوژیکی شهرستان پارس‌آباد در جهت توسعه اقتصادی. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۹(۹۱)، ۳۴۹-۳۱۸.
- https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_17811.html
- یزدان‌پناه، پرویز؛ عزت‌پناه، بختیار و بیگ‌بابایی، بشیر (۱۴۰۱). تحلیل عوامل مؤثر بر جریان رقابت‌پذیری توسعه شهری در جهت کاهش نابرابری‌های درون منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی). *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۳(۴)، ۹۱-۱۱۳. <https://doi.org/10.22124/gscj.2022.22313.1167>
- یگانگی، سید کامران؛ امسیا، المیرا؛ حساسی، پریسا و کرمی، پروانه (۱۴۰۲). بررسی سرمایه‌گذاری در استان زنجان در یک بازه ده ساله (۱۳۹۰-۱۴۰۰). *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۳(۴)، ۸۲-۹۶.
- https://www.srds.ir/article_170198.html
- Alaimo, L. S., Annoni, P., D'Urso, P., & De Giovanni, L. (2024). Data science for measuring regional competitiveness. *Social Indic. Res.*, 173(1), 1-7. doi: 10.1007/s11205-024-03347-2
- Ale Omran, R., Rahimzadeh, F., & Shukuhi Fard, S. (2020). Assessing the Sustainable Development Level Using the Human Development Index (Case Study: Northwest Provinces). *Sustainable Development of Geographical Environment*, 1(1), 17-32. <https://doi.org/10.52547/sdge.1.1.17> (in Persian)
- Amanpour, S., & Mohammadi, C. (2021). An Analysis of Spatial Distribution of Development and Regional Inequalities in Ilam Province. *Regional Planning*, 11(42), 102-117. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2021.4210> (in Persian)
- Ataei, Y., Mahmoudi, A., Feylizadeh, M. R., & Li, D. F. (2020). Ordinal Priority Approach (OPA) in Multiple Attribute Decision-Making. *Applied Soft Computing*, 86, 105893. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2019.105893>
- Azari, Z., Barādarān Khāniān, Z., & Asgharpour, H. (2023). Measuring the Comparative Advantage of Economic Activities in Guilān Province: The Approach of the Basic Economy Model and the Shift Share Model. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4(1), 41-56. <https://doi.org/10.22124/gscj.->

- 2023.22267.1164 (in Persian)
- Barzegar, S., & Rasoli, M. (2023). Explaining the Competitiveness of Border Regions with a Foresight Approach (Case Study: Kurdistan Province). *Spatial Planning*, 13(3), 55-78. <https://doi.org/10.22108/sppl.-2023.136979.1708> (in Persian)
- Dadashpour, H., & Dhdh jany, M. (2015). Identifying and Prioritizing the Radical Factors Influencing Regional Competitiveness (Case study: Kurdistan Province). *Regional Planning*, 5(19), 27-42. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_911.html (in Persian)
- Ghorbani, R. & Alibakshi, A. (2023). Analyzing Factors affecting Regional Competitiveness using Futures Study (Case Study: East Azerbaijan Province). *Journal of Geography and Regional Development*, 21(1), 210-173. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.76528.1141> (in Persian)
- Grassia, M. G., Marino, M., Mazza, R., Misuraca, M., Zavarrone, E., & Friel, M. (2024). Regional Competitiveness: A Structural-Based Topic Analysis on Recent Literature. *Social Indic. Res.*, 173(1), 83–108. doi: 10.1007/s11205-022-02951-4
- Hanafi, A. , Radsar, M. and pashapour, H. (2024). Evaluation and zoning of ecotourism calendar in the northwestern region of the country in the direction Development of tourism activities. *Geographical Engineering of Territory*, 7(4), 793-810. https://www.jget.ir/article_158355.html?lang=en (in Persian)
- Hashemi dizaj, A., Azari, Z. & Baradaran, Z. (2023). Measuring the Comparative Advantage of Economic Activities in Environmental and Regional Conditions of Northwestern Provinces of Iran: A Basic Economy Model Approach and a Share Change Model. *Journal of Environmental Science Studies*, 8(1), 5943-5959. https://www.jess.ir/article_160792.html?lang=en (in Persian)
- Hashemi, A. R. , Nezafat takle, B. and Abidi, S. (2025). Evaluating geotourism and geomorphological potentials of Parsabad city in the direction of economic development. *Journal of Geography and Planning*, 29(91), 349-318. doi: 10.22034/gp.2024.59432.3210 (in Persian)
- Hashemzadeh, F. and Zali, N. (2020). Functional Assessment of Development Orientations with Emphasis on Regional Equality (Case Study: West Azerbaijan Province). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 8(4), 861-888. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.302993.1292> (in Persian)
- Hoseinzadeh, R. (2021). Analysis of Health competitiveness indicators in the provinces of Iran country with use MABAC technique. *Journal of Geography and Regional Development*, 19(1), 236-207. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.68212.1004> (in Persian)
- Hosseinzadeh, R. & Rahimi, S. (2022). Assessment and Prioritization of Regional Competitiveness in Iran Based on the Components of Knowledge Economy. *Innovation Economic Ecosystem Studies*, 2(3), 45-63. <https://doi.org/10.22111/INNOECO.2020.36074.1007> (in Persian)
- Iran Statistics Center. (2022). *Economic, social and cultural status of provinces 1397-1401*. First edition. [In Persian]. <https://amar.org.ir/Portals/0/Articles/jayegah.ostan.1401.pdf?ver=Ea3tUqUYQ8t20kKy58IMag%3d%3d> (in Persian)
- Iran Statistics Center. (2022). *Yearbook of Iran Statistical Center*. Available from: <https://amar.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/6200/Files/36991/1401.pdf> (in Persian)
- Jaami, O. (2020). Evaluation of Iran northwestern provinces considering economic indices by VIKOR Model. *Journal of Urban Development and Architecture - Environment Identity (JUDA-EI)*, 1(2), 39-22. [https://doi.org/10.22034/\(jrupa-ei\).2020.113950](https://doi.org/10.22034/(jrupa-ei).2020.113950) (in Persian)
- Jabbarnezhad, B., Mousavi, M. N., & Mohammadnezhad, V. (2023). Explaining the Effective Factors on Regional Competitiveness with Spatial Planning Approach in West Azarbaijan Province. *Urban Planning Knowledge*, 6(4), 90-109. <https://doi.org/10.22124/upk.2023.22748.1795> (in Persian)
- Javanshiri, M., & Shyan, H. (2017). Spatial Analysis of the employment comparative advantage of Iran Provinces At The major occupational groups between 2006-2011. *Regional Planning*, 7(27), 1-20. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_2452.html (in Persian)
- Khazaei, M. and Sasanpour, F. (2023). Analysis and evaluation of the city development strategy indicators of Mallard by using the CODAS model. *Journal of Geography and Planning*, 27(84), 57-70. doi: 10.22034/gp.2022.50103.2966 (in Persian)

- Komasi, H., Zolfani, S. H., & Nemati, A. (2023). Evaluation of the social-cultural competitiveness of cities based on sustainable development approach. *Decis. Mak. Appl. Manag. Eng.*, 6(1), 583–602. doi: 10.31181/dmame06012023k
- Kouskoura, A., Kalliontzi, E., Skalkos, D., & Bakouros, I. (2024). Assessing the Key Factors Measuring Regional Competitiveness. *Sustainability*, 16(6), 2574. doi: 10.3390/su16062574
- Lakócai, C., & Capoani, L. (2024). *Spatial Dynamics of Regional Competitiveness in Central and Eastern Europe*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/377074110_Spatial_Dynamics_of_Regional_Competitiveness_in_Central_and_Eastern_Europe
- Makooi, M., Mousavi, M. & Javan, K. (2022). Analysis and Assessing the regional competitiveness in tourism development planning (Case study: Jolfa). *Human Geography Research*, 54(3), 1125-1142. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2021.312426.1008197> (in Persian)
- Moghiseh, M. J., Ahmadi, H. & Homafar, M. (2022). Planning for Urban Competitiveness in the Region (Case Study: Mazandaran Province). *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning*, 7(21), 25-58. <https://doi.org/10.22054/urdp.2022.66316.1412> (in Persian)
- Mohammadi, A., & Nuri, S. (2017). Measuring the Economic Ability of the Provinces of Iran to Regional Economic Development by Using TOPSIS Method in GIS. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 6(21), 91-106. <https://sanad.iau.ir/en/Article/978748> (in Persian)
- Mohammadpanahi, S., Varesi, H. & Taghvaei, M. (2023). Strategic Planning for Regional Development of Ilam based on Regional Competitiveness. *Journal of Geography and Regional Development*, 21(1), 233-211. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.79363.1205> (in Persian)
- Molaei, A. (2019). Analysis of Contextual Urban and Regional Competitiveness Potentials (Case Study: Tabriz City). *Spatial Planning*, 9(4), 109-138. <https://doi.org/10.22108/sppl.2019.116940.1381> (in Persian)
- Mousavi, M., Eskandari Sani, M., Kahaki, F. S. & Mafakheri, A. (2019). Spatial Analysis of the Effects of Lar Cement Factory on Regional Development with Resilient Approach)Case study: Roudab section of Sabzevar city). *Geography (Regional Planning)*, 9(34), 393-408. https://www.jgeoqeshm.ir/article_89094.html?lang=en (in Persian)
- Mousavi, M. N. & Bayramzadeh, N. (2024). Investigating the Relationship between Regional Development and Competitiveness in Border Towns (Case Study: Border Towns of West Azerbaijan Province). *Journal of Geography and Regional Development*, 22(3), 231-259. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87112.1410> (in Persian)
- Mousavi, M. N., Bayramzadeh, N. & Hasanpour Ghotoulu, A. (2024). Investigating the process of centralization in Iran with an emphasis on economic indicators. *Economic Geography Research*, 6(19), 85-99. <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2033082.1191> (in Persian)
- Mousavi, M. N., Majnoui Toutakhane, A., Aftab, A. & Mofareh Bonab, M. (2019). Assessment of Spatial Equity Index in Tourism Villages (Case Study: East Azerbaijan Province). *Human Geography Research*, 51(3), 551-569. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.61831> (in Persian)
- Mousavi, M., Bahramijaf, S. & Mazandarani, D. (2021). Analysis of Tourism Competition Management in Border Areas (Case Study: Baneh Border Area). *Border Science and Techniques*, 10(2), 109-142. http://bst.jrl.police.ir/article_96375.html?lang=en (in Persian)
- Omarzadeh, D., Pourmoradian, S., Valizadeh Kamran, K., Feyzizadeh, B. and Khalagehi, H. (2022). Nature based susceptibility assessment using GIS spatial decision-making systems in West Azerbaijan Provinces. *Journal of Geography and Planning*, 26(79), 256-243. doi: 10.22034/gp.2020.41782.2711 (in Persian)
- Palinchak, M., Tsalan, M., Brenzovych, K., Kucher, A., Kajãnek, T., & Greããj, M. (2021). Competitiveness as the Basis of EU Regional Policy: Smart Specialization and Sustainability. *EJSD*, 10(4), 227–227. doi: 10.14207/ejsd.2021.v10n4p227
- Salehi Abar, K., Mohammad Zadeh, P. and Behboudi, D. (2020). Evaluation of Tabriz city As a Creative City of Crafts and Folk Art based on benchmarking model. *Urban Economics*, 5(1), 1-16. <https://doi.org/10.22108/ue.2020.124028.1149> (in Persian)
- Sasanpour, F., & Jafarirad, M. (2021). Analysis of regional competitiveness with a scenario approach (case study of Alborz cities). *JFCV*, 2(3), 51-72. <http://jvfc.ir/article-1-92-fa.html> (in Persian)

- Sotoudeh, N. Z., Fatah Allah, J., & Mousavi, M. (2022). Explaining the Regional Competitiveness with future study approach (The case study of Kermanshah Province). *Regional Planning*, 11(44), 39-56. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082> (in Persian)
- Wei, Y. D., Wu, Y., Liao, F. H., & Zhang, L. (2020). Regional inequality, spatial polarization and place mobility in provincial China: A case study of Jiangsu province. *Appl. Geogr.*, 124, 102296. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102296>
- Xu, A., Qiu, K., Jin, C., Cheng, C., & Zhu, Y. (2022). Regional innovation ability and its inequality: Measurements and dynamic decomposition. *Technological Forecasting and Social Change*, 180, 121713. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.121713.2022>
- Yazdani, M., Zarate, P., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2018). A combined compromise solution (CoCoSo) method for multi-criteria decision-making problems. *Management Decision*, 57(9), 2501–2519. doi: 10.1108/MD-05-2017-0458
- Yazdanpanah, P., Ezzatpanah, B., & Beygbabaei, B. (2023). Analysis of the Affecting Factors on the Urban Development Competitiveness Flow in Reducing the Intra-Regional Inequalities (Case Study: West Azerbaijan Province). *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 3(4), 91-113. <https://doi.org/10.22124/gscj.2022.22313.1167> (in Persian)
- Yeganegi, K., Emsia, E., Hassasi, P. and Karami, P. (2023). Investigation of investment in Zanjan province in a ten-year period (2012-2022). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 3(4), 82-96. https://www.srds.ir/article_170198.html?lang=en (in Persian)
- Zebardast, E., & Haghroosta, S. (2018). Typology of Theoretical and Empirical Approaches on Regional Disparities. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 9(19), 153-169. <https://sid.ir/paper/215865/en> (in Persian)
- Ziari, K., & Ehsanifard, A. (2022). Investigating the competitiveness of cities by influential city and powerful city indicators By combination “Diamond model and Fuzzy dematel technique” (Case study: Dar ol-marhameh, Semnan). *MJSP*, 26(2), 127-159. <http://dx.doi.org/10.2022/hsmsp.26.2.6> (in Persian)